

Дагъыстанлы *Къатын*

Журнал уягълюлер учун

№ 2 / 2026

Хас асгер гъаракат

СВО

Агълю

Россияны халкъларыны
бирлигини йылы

*Донбас—бизин
юреклерибизде...*

«Къанатлы къыз»

*Улланадай торунуна
ким къарар...*

Ананы сыр чечивю



Тахмина Умалатова

Халкъыма пайдалы болма сюемен!

«Женщина Дагестана»
на кумыкском языке
№ 2/2026

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан

Главный редактор

Х. А. Шамилова j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора

С. Х. Булгаева sulgi65@mail.ru

Ответственный секретарь

Г. Х. Асадулаева musaeva_gulnara@mail.ru

Редактор русского выпуска

А. М. Бабаева aida-babayeva2012@yandex.ru

Редактор аварского выпуска

Б. Ш. Мухидинова bahu4y@mail.ru

Редактор даргинского выпуска

П. М. Сулейманова zehra.fatimat@mail.ru

Редактор кумыкского выпуска

П. Х. Хайбуллаева bike-1970@mail.ru

Редактор лакского выпуска

А. Ю. Абдурахманова delia25@mail.ru

Редактор лезгинского выпуска

Н. Н. Ибрагимова shikhnabievai981@mail.ru

Редактор табасаранского выпуска

С. М. Исрафилова suvaynat@mail.ru

Корреспонденты:

А. Тажудинова, В. Ратенкова, Р. Бакидов,

С. Эмирова

Художественный редактор

Г. А. Курбан-Адамова guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.
j-dag@mail.ru; zhenshina_dag@e-dag.ru

Журнал отпечатан в типографии:

ГАО РД Издательский дом «Дагестан».

г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт

журнала «Женщина Дагестана»:

женщинадагестана.рф

Дата выхода в свет 27.04.2026 г.

Объем: 5,5 усл. печ. л.

Заказ № 0404. Тираж (2567) 450 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается с 1957 г.

Выходит на аварском, даргинском, кумыкском, лакском, лезгинском, русском, табасаранском языках один раз в два месяца.

Регистрационный номер ПИ № ТУ05-00429 выдан

Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Дагестан.

Арт-директор – М. Ю. Моллакаев (MagHazar)

Ичделик

1. Редакторну сёзю
Бир-бирине ошамагъанланы бирлиги...
2. Замандашыбыз
Халкъыма пайдалы болма сюемен!
7. Тыш пачалыкъларда
Гюм ийис гелеген бетлерин бирдагъы керен ачдым
10. Хас асгер гъаракат
Донбас–бизин юреклерибизде...
14. СВО
«Къанатлы къыз»
18. Пагъмулар
Тастар согъувну герти устасы
20. Тарихни бетлеринден
Цоргъа этген чапгъынарындан сонг...
22. Ругъдан тюшмейгенлер
Ананы товбасы...
26. Билим берив
Муаллим болмакъ–уьлгю болмакъ!
30. Инчесаният
Дюньяны гёзеллигин гъис этмеге уьйрете
34. Агълю
Улланадай торунуна ким къарар...
38. Адабият сагъифа
Пулька
40. Билим берив
Шо янгыз мени уьстюнлюгюм туюл!
44. Тарихни бетлеринден
Менделеевни Кавказ сапарлары
47. Пагъмулар
Тастар согъувну герти устасы
48. Асил адам
Школа туюл, исси ожакъ
52. Россияны халкъларыны бирлигини йылы
Ананы сыр чечивю
56. *Къутлайбыз!*

POST scriptum

57. *Как сохранять энергию?*
58. Своё дело
Стиль как путь и опора
61. День поэзии
Дагестан вдохновляющий
62. Своё дело
*Там, где живёт красота:
Школа Кристины Акоповой*
64. *Милый дом*

На обложках:

I – Тахмина Умалатова, певица, теле- и радиоведущая, общественный деятель

IV – Работа С. Савельевой



Бир-бирине ошамагъанланы бирлиги...

Бу йыл уълкени Башчысы В.В.Путинни къарары булан Россияны халкъларыны бирлигини йылы деп белгиленген. Озокъда, бизин уълкеде 300-ден де артыкъ миллет яшайгъанын гысапгъа алсакъ, уллу пачалыкъ агъамиятлыгъы булангъы иш. Тамаша, шоланы 30-зу бизин анадаш гиччинева Дагъыстаныбызда яшай. Биз, дагъыстанлылар, бютюн дюньягъа нечик гелишликте ва паракхатлыкъда яшама гереки гыакъында мастер-клас бермеге болабыз. Неге тюгюл, бизин тарихибизде халкъларыбыз бир-бирине оъчлю кюйде къаршы тургъан бир мисал да ёкъ. Биз гъарибиз оъз яшавубуз булан оъмур сюре эдик ва умуми душмангъа къаршы бирлеше эдик, кыйынылы мюгълетлерде бир-бирибизге кёмек къолубузну узата эдик. Шо бизин минг йыллыкъ тарихи сынавлардан оътген сонг, лап аслу-байлыгъыбыздыр. Расул Гъамзатов да айтгъанлай: «Мени гиччи халкъым-мени зор, макътавлу халкъым!»

Бугюнде дагъыстанлылар ал сыдыраларда- дав майданларда, илму-

да, инчесаниятда, спортда. Ва тезден берли оъзлеге де, дуллу дюньягъа да бир-бирине ошамагъан, тюрлю тиллерде сёйлейген халкъланы бирлигини уългюсю экенни исбат этген. Шону булан байлавлу бир затны ёрама сюемен-бары да халкъланы, миллетлени, гъатта, биргине-бир адамы къалгъан буса да, шоланы ихтиярлары сакъланагъан ва тийишли кюйде абурланагъан кюйню болдурма тарыкъ. Уллу сагъналардан тенг кюйде – Россияны бары да халкъларыны йырлары ва тиллери чалынсын, шо бай ва варисликни сакъламакъ учун пачалыкъ даражада жаваплы иш юрюлсюн.

Россияны халкълары, Россияны халкъларыны бирлигини йылы къутлу болсун!

Хамис Шамилова,
баш редактор

Тахмина
Умалатова



Халктыма пайдалы болма суюемен!

Маданият ва итчесаният тармакъланы чалышывчулары къайсы заманларда да жамият яшавда агъамиятлы ерни тутта гелген. Оланы яшав агъвалатлардагъы жанлы ортакъчылыгъы эл арада пикру, ой тувдура, байлавлукъланы беклешивюне болушлукъ эте.

Бизин бугюнгю лакъырдашыбыз Тахмина Гъажакъовна Умалатова-белгили йырав, теле ва радиоберилишлени юрютювчюсю, жамият чалышывчу, «Устьюнлю адамлар» деген жамият къурумну кюрчюсюн салгъан ва башчылыкъ эте. Тахминаны яшаву- къатынгиле нече тюрлю гюнерлер болагъаныны исбатлайгъан ярыкъ мисал. Ана ва агълю чер намусланы, касбу борчларын кютегенден къайры, ол къатынгиле сюйсе, къайсы ишни де башына чыгъып болагъанын гёрсете.

Биз Тахмина булан таныш болгъандан берли арадан 20 йыллар да оьтгендир -шо вакътилени арасында ол гъар тюрлю маълумат къураллагъа баянлыкълар бере эди ва гъар гезик ону яратывчулугъуну гъакъында сёйлей эдик. Бугюнгю ёлугъувубузда да ол оьсюню яшаву, яратывчулукъ чалышыву гъакъда хабарлады ва, озокъда, йыр саниятда етишген устьюнлюклерин де эсгермеге унутмады. Гъали Тахмина Интернетни уллу юлдузуна айланды де ме толу ихиярыбыз бар. Ол белгили йырны оьз кююне онгаргъан музыка композиция электрон дюньягъа чомулгъанланы миллионлар булангъы къоллавчуларын иштагъландыргъан. Йырав буса лап

белгили музыка шоуланы ортакъчысы болуп токътай, шоланы арасында Андрей Малахов юрютеген «Привет, Андрей» ва Янгы йыллыкъ берилишлер.

Тахмина Избербашда тувгъан ва оьсген, тухум-тайпа тамурлары ата якъдан -Яхсайдан, анасы- тёбен-жюнгютейли.

-Мени атам Гъажакъ Иманшапиевич Умалатов РСУ-да прораб болуп ишлей эди, анам Зайнап Мусаевна педучилищеде загъмат тёге эди.

- Яш йылларыгъда эстраданы юлдузу болма умут эте эдингми?

- Этмей эдим. Мен врач болма суюе эдим, тек школадан сонг педучилищеге охума тюшдюм, онда мени къызардашым да охуй эди, анам да ишлей эди. Шондан башланды мени музыкагъа талпынывум. Уьчюнчю курсда эрге бардым.

- Сен оьсюнгню насибингни нечик тандыгъ?

- Мен Юсуп булан уйленген кюйню гъакъында айрыча хабар язмагъа яражакъ эди. Бизин бир-бирибизге дос-къардашланы тоюнда гёрсетгенлер, мен гелинни къурдашы эдим, бир- бирибизни ушатдыкъ. Юсупну асгер борчун кютюп, янгы армиядан къайтгъан заманы эди ва оьсюне къыз излей эди. Атасы огъар



жансюйерин тапма бир жума берген, ёгъесе, оьзлер табажакъ. Муна шо заман баживюм ону булан таныш этмеге алып барды. Мен сойма алып барагъан сыйыр йимик тебишедим. Мени Юсуп къурдашлары булан елеп къонушгъан столгъа ювукъ шанжалда олтуртдулар. Ачувларым чекелериме чыкъмагъа аз къалып тура эди. Тюсю, Юсупда да уллу сююнч гъислер гёрюнмей эди. Сонг ол магъа шо мюгълетде мени гъакъымда не ойлашгъанына мюкюр болду: бу не затгъа ошагъан? Башында къалипсиз къазан, бир маънасыз узун гюмелек хуртгъа парх береген гёпорген капотну гийген (шо заман лап да моддагъы капотлар). Мени гёлемим онда къуванчлы гъислени тувдурмагъан, мен де ону пайруз гёзлерине къарап, сююнуп, оьлюп турмай эдим, – деп кюлей Тахмина, – жагъыл адамны алдына шолай маънасыз кюйде

гийинип, онгарылып гелгенимни оьзюм де сонг англадым.

Мен кююм ёкъ деп, шо тойдан къачдым. Уйге де гелип, башгъа опуракълар гийгенде, баживюм зенг этди ва башгъа залгъа гиевню тоюна эки «Каприз» тортланы алып гелмекни тиледи. Мен жувундум, чачымны эшдим, халат да, мачийлер де гийип, тортланы алып бардым. Шо заман Юсуп да бир залдан башгъасына чыгъып, къурдашлары булан йыбавну узатма сюйген. Шо Буйнакскидеги «Дослукъ» деген микрорайонда эди. Адамланы къуллукъларын кютеген комбинатдан «Ревю» залгъа биргине-бир ёл бар эди. Бизин сокъмакъларыбыз къайтып расланды. Юсуп мени гёрдю, тек башлап танымады. Бир башгъа къыз деп эсине гелген. Тек мени боюм-союмну, эшилген узун чачымны эс этген. Бизин гиччиден берли атам-анабыз орамдан

эки якъгъа къарамай, гёзлерингни гётермейли юрю деп уйиретген эди. Ол нечик менден озгъанын ва бурулуп, тергевлю къарап таныгъанын эс этмедим. Юсуп бир-эки сагъатны ичинде менде болгъан алышыны влагъа тамашалыкъ этген ва башгъача-лай янашма башлагъан. Ол атасына объюне къыз тапгъанын билдирген. Арадан узакъ заман да гетмейли, ону агълюсю мени гелешме гелди. Атам мени Яхсайгъа эрге бермеге сую эди, тек анам айтгъан болуп чыкъды! Биз Юсуп Запиров булан бир ожакъ къургъанда, магъа 17 йыл бола эди.

Арадан бир йыл оьтгюп, бизге улан тувду – Алим, ол гъали Москвада полицияда къуллукъ эте. Училищени къызыл дипломгъа битдирдим. Сонг ДГПИ-ге тюздюм, тек яратывчулугъумну ташламадым – музыка клубда дарслар юрюте эдим. 2013-нчу йылда тарихден кандидатлыкъ ишимни якъладым, артындагъы йыл объюмню бизнесимни ачдым. Мени билимлер алма кепиме геле, бютюн яшавумда билим ала гелемен. Юристлени гъазирлейген академияны, Москваны Шаболовкадагъы телеберилишлени юрютювчулерини школасын тамамлагъанман. Дагъы да Тахмина яшланы да, уллуланы да пасигъ, таъсирли кюйде сёйлеме, лакъыр этме уйирете. Ол хыйлы йыллар радиода ва телевидениеде берилишлени юрютюп тургъан, бай сынап топлагъан.

– Сени тизив эринг ва яшларынг бар экенни билемен.

–Эрим Юсуп кёп заманлар гюмрюкде ишлеген, ол майор, гъали Росгвардияда къуллукъ эте. Бир-бирибизге аркъа таяв болуп, исси кюйде янашып яшайгъаныкъ – 30 йыллар бола. Йыллар оьтген сайын, агълю гъислерде янгы ренклер тувулуна, айрокъда яшлар тувгъанда – бизин уьч яшыбыз бар. Ол мени гъар-бир ишим де якълай. Уьйленивюбюзге



байлавлу тийишли документлени къызым Ариватгъа 6 йыл болагъанда онгардыкъ. Эки йыл алъякъда, ону эрге бердик.

Уланланы гиччиси – Кантемир 9-нчу класгъа юрюй, ол паракхат заманларда оьсген, Алим ва Ариват буса 90-нчы йылланы яшлары, манатлар шайгъа айлангъан вакътилени ва о девюрдеги хыйлы пасатлыкъланы гёрген.

– Сени белгили видео ролигинг яшавунга нечик таъсир этген?

–Гертиден де, бирден бютюн дюньягъа танывлу болуп къалдым. Магъа чакъ-чакъда видеолар бакъдыралар. Шоларда ю йыл алъякъда, «Меня любовь манила» деген белгили йырны йырлагъан кююме сесленивлер геле. Башлап ролик мени тамашагъа къалдырды – тавушумну эниш тюзюрген, ят адамныки йимик чалына. Сонг ойлашдым: «Балики, шолай тарыкъ буса да ярай».

Музыка композиция Интернетде яйылгъанда огъар гъар тюрлю белгили шоуланы юрютегенлерден чакъырывлар гелмеге башлай, гъатта, уллу уълкени озге шагъарларында концертлерин оьтгермеге гъазирлер. Алда ол озюн данга айтылмагъан ерли йыравгъа гъисаплай эди, тек роликден сонг ону таныйгъанланы, пагъмусундан илгъам алагъанланы санавун билмеге де къыйын. Тыш пачалыкъларда яшайгъанлар да Тахминаны йырлайгъан кююне оьр къыймат бере: «Кёп савбол йыр учун, оьтесиз гючлю ва таъсирли! Алда бир де эшитмеген гъайранлыкъ! Барыгъызгъа да Молдовадан салам». «Мен Иракъданман, орус тилни англамайман, тек уййренежекмен. Лап аслусу– орус тилде йырланагъан йырланы кёбюсю озге тиллерден эсе ашив чалына».

– Мен Андрей Малаховну берилишлеринде уллу сююнч булан ортакъчылыкъ этемен, республиканы даражасындагъы байрам концертлерде боламан. Тек жамият чалышивумну аслу ишиме санайман. Халкъыма пайдалы болма сюемен. Айрокъда гъалиги рагъатсыз заманларда.

Бизин ишибизни аслу яны–сахаватлыкъ. «Уъстюнлю адамлар» деген жамият къурумубуз хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъ этегенлеге кёмек кьолун узата. Асгерчилени тилевлерине гёре, олагъа тарыкъ–герекни бакъдырабыз. Алда аслу гъалда опуракъны, ашамлыкъ малланы, пилав этмек учун къазанланы йибере эдик, гъали асгер техника, электроника, рациялар, оргтехника булан таъмин этебиз.

Биз госпиталлагъа, сакъатланы уйлерине, яшлар турагъан интернатлагъа барабыз, савгъатлар оьлешебиз, концертлер гёрсетебиз, гъакълашабыз. Бизин жамият къурумгъа 800-ден де артыкъ адам

къуршалгъан– олар янгыз бизнесде туююл, яратывчулукъда да оьр даражалагъа етишгенлер, ондан къайры, педагоглар, врачлар ва озге тармакъланы касбучулары. Ишге туюшме кёмек этебиз, къыйынлы яшав гъалгъа туюшгенлени якълайбыз.

– Шо жамият къурумну ачмакъ деген ой къачан ва нечик тувду?

– Мен къачан да шолай иш кепиме геле эди, сагънагъа чыкъгъандан берли сахават чараларда ортакъчылыкъ этемен. Башлап мен Интернетде айрыча гюп къурдум, аста-аста языв-бузув ишибизден герти яшав масъалалагъа урундукъ. Биз низамлы кюйде чакъ– чакъда ёлугъабыз, мастер класлар оьтгеребиз, бир-бирибизни якълайбыз. Презентациаларда, медцентрланы, тюкенлени, кафелени, гёзелликни салонларыны ачыливунда ортакъчылыкъ этебиз. Тойлар, юбилейлер, гъажгъа барыв ва къайгъылы агъвалатларда биз даим бирчебиз.

Мен Дагъыстанда гёрмекли натижалагъа етишген ва озгелеге де уългю болуп токътайгъан адамланы гъакъында блогну юрютемен ва репортажлар язаман. Биз республикабызда маданиятны, илмуну, спортну ва яшавну озге тармакъларыны оьсююне аслам кьошум этеген пагъмулу ва талпынывлу адамларыбыз баргъа оьктем болабыз. Гелигиз, бир-бирибизге гьурмет этивню, якълавну шартларын бирче яратайыкъ!

«Дагъыстанлы къатын» журналны охувчуларына ва бары да къатынлагъа насипли болмакъны ёрайман!

Виолетта Ратенкова



Гюм ийис гелеген бетлерин бирдагъы керен ачдым

(Башы журналны алдагъы номеринде)

Солтан Алаэддин Кейкубат къаланы къурагъанда: «Шу къатты къаяларда гъар тюрюлю миллетлени сайлангъан адамлары бизден сонг къалгъан эсделликлерибизге къарап, падишагъланы арасындагъы баишгъалыкъланы гёрежсек къала тизербиз. Олар бизин билимлерибизге, бажарывлугъубузгъа байлавлу натижа чыгъарсынлар, гечге таба бизин атыбызгъа гъюрмет этип эсгерсинлер»,—деп Алайе деп къойгъан.

Къалагъа байлавлу кёп тыш пачалыкъланы сапарчылары оьзлени ойларын айтгъан. 1332-нчи йыл Ибн Баттута токъташдырагъан кюйде, мундан Александриягъа, Дамияттагъа агъач ташылып тургъан. 1650-нчи йылда Осман империяны белгили алыми Кятиб Челеби Аланьядагъы къаланы Багъдадагъы зор залиим къаласы булан тенгleshдирген. Шонда шо былтыр заманлар мамукъ, йибек, кунжут оьсдюргенлер.

Бу къала уьчге бёлюне: Тыш, Орта ва Ич.

Шону бийик барулары 6,5 чакъырымгъа узатыла. Ону ичиндеги май-

данында ерни тюбюнде 400-ге ювукъ сув жыйылагъан ерлер болгъан. Олай да, къалагъа гиреген бир нече къапулар бар. (Тюпдеги, Оьрдеги, Ортадагъы, Асгер, Сувукъ, Сыр къапулар деп айтыла). Шолар гъариси оьзлени борчларын кютген. Шоланы гюмезлеринде алдынгъы язывлар да сакълангъан. Накъышлангъан, кимге де таъсир этеген къапулар бырынгъылыкъны оьр чеберли уьлгюлери гысапда туристлени де, ерли халкъны да гъайранлыкъгъа къалдыра.

Сонг да, бу топуракълар къужурлу архитектура къурулушлар, имаратлар булан да бай. Мисал учун,



солтанны къаласы, гемелер токътайтгъан, шоланы къурагъан, ярашдырагъан ер–Терсане, бары да савуту сакъланагъан–Топханасы, Сыйлы Георгийни килисасы, Алаэддин Кейкубат ишлетген Сулеймание межит, сатыв-алыв юрютеген «Бедестан» деген уй, «Араста» деген ябылгъан базар, Ич къала, сувукъ суву булангъы гъамамы, олай да, олю суд гесилген тайпаны денгизге багъып ташлайгъан–«Адам атажакъ» деген ери де кългъыйгъан гыслерингни де уята.

Ич къалада юрюлген археология къазывлардан сонг, шо ер III асрудан тутуп, Византия, Сельджук, Осман девюрлерде де шагъар чапгъынлар, ябушувлар юрюлегенде къорумакъ учун аслу роль ойнагъангъа шагъат. Шонда ытгерилген археология ахтарылагъа гёре, алдагъы пача Дидор Трифонну (142–138 йыллар бизин эрадан алда) ез акъчасы табылгъан, шо да гъалиге инг де былтыргъы языв документге гысаплана.

Дагъы да, Юстинианны II, Константинын II, Лев II заманларындагъы шо бойда чыкыгъан темир тайпа акъчалар Гюнтувуш Римни девюрюнде (VI ва X асруланы арасында) шонда адамлар гёчюп ерлешгенни англата. О былтыр вакътилерде шонда токътагъан килисаны кюрчюлери, бир яны сакълангъан.

Алда эсгерген кюйде, 1221-нчи йыл сельджуклу солтан Алаэддин Кейкубат шагъарны къолгъа алгъанда, оьзюню солтанатына 2 къабатлы 3 абзары булангъы уллу къала къургъан. Шо да Анатолияда ишленген чинк де эжелги, сельджуклардан язывлары булан бугюнлеге ерли кългъан къала деп белгилейлер. Археология къазывлардан сонг омузлары булангъы ренкли керамика плиткаланы гесеклери, тамлагъа боявланы къллап этилинген суратланы сюлдюрлери солтанны къаласыны ичи багъалы мал-матягъ булан безендирленин гёрсете.

Нече де алив, таза гъавасы да бар. Неге тьогюл, шонда тезги девюрлерден берли нарат тереклер оьсе. Ич къала гюнбатыш якъда денгизден 250 метр уьстде, бийикликде ерлешген. Шондагъы тик къаяны денгизге багъып узатылагъан итти чыкыгъан «Жильварда» деген ерде монастырден кългъан-кългъанлар да тергевню тарта. Къланы ичинде булакълар ёкъ. Сув учун цистерналар къллана.

Шонда нече тюрлю ойлагъа батдырагъан «Адам атажакъ» деген бийик балкон болду. Ерли законлагъа гёре, бырынгъыда олю суд гесилген адамланы 3 гюн я аш, я сув бермей, къарангы ерде сакълап, гълалсыз этип, сонг бир йимик төре гесилген

гиши булан ябушма сала болгъан. Утдургъан адамланы къапны ичине гийирип, денгизге ташлап тургъанлар. Уьст гелгенини къолуна буса 3 таш да тутдуруп, шо «Адам атажакъ» ерге къыйынлы сынавлардан оьтмеге йибере болгъанлар. Аллагъ булан табушгъанча, оланы гъарисине къутгъарылма имканлыкъ бергенлер. Айтагъаным, эгер шо ташланы денгизге тюшеген кюйде ташламагъа бажарса, шо адам оьлюден къутула болгъан. Шолай ойну Египетни пача къызы Клеопатра чыгъаргъан деп гысаплайлар. Шону солтан да къоллагъан. Тек ким нечакъы къасткъылса да, бир заманда да ташланы денгизге ерли етишдирмеге гъеч илли-инсанны гючю чатмагъан. Оьрден къарасанг, шонча да уьстден тюпге ташны етишдирмеге биревге де на-сип иржаймагъанмы деп эсинге геле.

Гертиден де, нече де бийик ерлер. Оьрден тюпге гёз бакъдыргъанлар: «Алелей, не гъайран гёзелликдир», – деп мени булан бирче ругълана эдилер. Къаялар, яшгъылт, бирюза тюсге къувлуйгъан Средиземный денгиз, шагъар, тавлар, яшыллыкъ, чечек бавлар... къайсын-бирин эсгересен.

Бирдагъы-бир «Эхмедек» деген къаласы бар. Шону да оьтесиз къалын, уллу гъар тюрлю оьлчевлердеги ташлардан тизилген барулары сакълангъан. О да къурудан чапгъын этегенлерден къоруп гелген. Шонда ташдан ясалгъан сув учун цистерналар да бар.

Гетген гезик Аланьядагъы гёзелликлени арасында инг де аслу ерни тутагъан Алаэддин Кейкубат Алепподан чакъырып гелтирген Эбу Али Реха эль Кеттани къургъан Къызыл кулени (Къызыл башня) гъакъында къырыйы-бучагъын чыгъарып къойгъан эдим.

Бир зор уллу, гючлю кюйде тургузулгъан 5 къатлы Къызыл куле бырынгъы асруларда да, бугюнлерде де бары да къонакъланы айрыча тергевюн тартгъан, кёплени китапларына да гирген. ХҮІІ асруда яшагъан белгили сапарчы Эвлия Челеби аза-

гъан кюйде, денгизни къырыйында ерлешген сегиз мююшлю башня къамавгъа тюшген заманда 2 минг адамны къучагъына алгъан. Экинчи къаравул олтурагъан ерге 40 солдат сыйынгъан. Бу Къызыл куле къаяланы уьстюнде орунлашгъан. Шо саялы шону узунлугъу 33 метр. Тюпдеги къатларыны тамлары кречден этилген дёрткюл ташлар, багъаналарына багъалы къурулуш ясандырывлар, уьстю булан къызыл керпич къоллангъан.

Темиркъазыкъ якъгъа бакъгъан янында 10 метр бийикликде дёрт сатыр булан Алаэддин Кейкубатны атындан: «1226-нчы йыл апрель айда къурулгъан», – деген язывлар бар. Дагъы да башгъа янындагъы тамда бир язывда шону мукъаятлы ишлеген адамны аты эсгерилген. Къызыл куледе тишлер йимик этилинген 56 терезесинден ярыкъ геле.

Сонг да, шону тыш янын къуршагъан душманланы башларына къайнайгъан мазутну, сувну тегеген 22 тешик де бар.

Ибрагъим Хакки Коньялы белгилеген кюйде, шону ясайгъанда 1-нчи ва 2-нчи къабатларында коридоргъа къошулагъан ерлерден тутуп, оьрге ерли гёрюнмейген алаша агъач уйлер ерлешген. Шонда къаравулдагъылары ятмагъа, ял алмагъа имканлыкълары яратылгъан.

Гъалиги заманда 1-нчи къабатын выставкалагъа къоллай. Биринчи къатдагъы уллу багъанасыны уьстюнде сувгъа цистерна салынгъан. Оьрге багъып айланмалар йимик гётерилеген канзилери бар. Шолар килливюне элте. Цистернагъа ювукъда шахтаны вентиляциялары ишлей. Лап башындан таба къарасанг, савлай шагъар, денгиз ягъада къачакъланы (пиратлар) суратлары булангъы уллу гемелер, денгиз, бар исбайылыкъ къолунгнун аясында йимик гёрюне.

Арты гелеген номерде узатылажакъ.

Паху Гъайбуллаева

Радмила
Кагъриманова



Донбас – бизин юреклерибизде...

Волонтёрлар, врачлар ва медсестралар дауно ыфртенине тюшген Донбасгъа, душман булан бетге-бет токътап, къоччакълыкъны уылгюлерин гёрсетеген асгерчилерибизге болагъан кёмегин этмеге къарай. Шо янгыз ашамлыкъ маллар, опуракъ, дарманлар, оюн майчыракълар тюгюл, бек багъа токътайгъан хас техника: рациялар, гече гёрме имканлыкъ береген алатлар, транспорт...

Эл, тухум жыйылыт...

Анаханум Ферзалиева Хив районну Лака юртунда тувгъан. Ону ожагъында шо рагъмулу сахават ишге кършалмагъан, яшавуну агъамиятлы маънасы болуп токътамагъан бирев де ёкъ. Олар учун Ватан деген сёз бош, кычырыкълы сёзлер тюгюл. Ону саламатлы уюне юртлулары бизин асгерчилер учун пайдалы болар деген бары да затны алып геле. Уйню есики эсли чагъына да къарамай, дав майданлардагъылагъа анадаш ожагъыны иссигин сезсин учун чораплар согъа.

Улду кызы Полинаны –ол «Единая Россия» деген партияны Магъачкъаланы Киров районундагъы координаторы–уланы хас асгер ғыаракатда ортакъчылыкъ эте. Абдулла Абдуллаев 2022-нчи йылны март айында Оборона министерлик булан гёнгюллю кюйде дыгъар байлагъан ва асгер ёлдашлары булан бирге уллаталары Ватан давда йимик, бизин уылкени елеме белсенген душмангъа кършы ябуша.

–Давгъа гетегенде,– деп хабарлай Полина,– мени 18 йыллыкъ уланымагъа:«Биз бармасакъ, ким чыгъар, анам?»–деп айтды. Ол бираз замангъа отпускакъа гелгенде–мавлет

ытгердик, кисеге салып юрюмеге болагъан 500 гиччирек сыйлы Къуранны сатып алдым.

Борч ва гъаваслыкъ...

Гиччи кызы Радмила гёнгюллю кёмекчилени ғыаракатына 2023-нчу йылда хас асгер ғыаракатда зукъариси Ферзали Ферзалиев оылген сонг кёшулгъан.

–Шо къайгъылы хабар бизин барыбызны да хыйлы заманлагъа пашманлыкъгъа дёндюрдю. Шондан алда да мен военкоматланы посагъасындан таймай эдим, мени де Донбасгъа бакъдырмакъны тилей эдим. Олар сени медицина билимлеринг ёкъ деп ёлгъа сала эди. Шо заман мен волонтерланы сыдырасына кёшулма токъташдым. Гъали шулай имканлыкъ булан пайдаланып, оьзюнде 25 йыл ишлеп турагъан центральный больницыны коллективине гъакъ юрекден баракалламны билдиремен: иш ёлдашларым мени якълай, хас асгер ғыаракат юрюлюп турагъан ерлеге этеген сапарыма разилик бере. Больницыны башчысына айрыча кёп савбол деп айтмагъа сюемен. Ол бизге рагъмулу кёмекни жыймакъ учун айрыча ер берген,– деп хабарлай Радмила.



Эри-Заман Кагъриманов ону герти аркъатаяву, ол огъар биринчи гюнлерден тутуп кѣмек эте. Олар озлени гѣнгюлю кѣмекчи гюбюне «СВОи» деп ат къойгъан.

–Къыйын эдими деп сорайсыз. Башлап дюрэди. Сонг аста-аста сынав топлама башладым. Гъали мени янгыз дагъыстанлы асгерчилер тюзюл, озгге регионлардан чакъырылгъанлар да таныйлар. Мени телефон номеримни бир-бирине бакъдыралар. Олар мен бир тилевню де тергевсюз къоймажагъымны билелер.

Жамият гъаракат...

Ол Запорожьеге этген биринчи сапарын, больницадагъы иш ълдашлары булан бирче жыйгъан кѣмекни етишдирген кююн унутуп болмай.

–Адамлар бизин гъаракатыбызны гъакъында билмеге башлады, кѣмек къолун узатма суюдю. Фронтдагъы асгерчилерибиз учунгъу юкню гъар тюрлю районлардан жыя эдик, республиканы бары да школаларындагъы охувчу яшлар язгъан кагъыз-

ланы, суратланы етишдире эдик. Шолай бизин къурдашларыбызны сыдырасы шайлы артды, бизин булан тыгъыс аралыкълар юрютегенлени арасында озгге регионларда туралгъанлар да аз тюзюл эди.

Радмила эсгерген кюйде, асгерчилер озлеле не зат тарыкъ экени алданокъ билдире. Шо гѣнгюлю кѣмекчилени ишин хыйлы тынчлашдыра. Шо не зат да болмакъ бар, шоколаддан башлап, гъюрбечге ерли.

– Озюбюзню яшларыбызгъа къуругъан эт булан гъинкал биширебиз, чийбишлакъ ва эт кюрзелер этебиз. Гъар милли ашны татыву, пусу оланы юреклерин исиндире.

Радмила озюн чыныкъгъан адамгъа гъисаплай. Огъар кѣп затны гѣрмеге тюзген. Асгерчилени бириси генератор алып гелтирмекни тилеген болгъан, гелтиргенде – ол савланы арасында ъкъ экени билген.

Озокъда, тас этивлеле уйренчикли болуп къалмагъа бажарылмай деп мюкюр бола Радмила. Тек ол дав майданларда толу устьюнлюк къазанылмай туруп, хас гъаракатны

тоқтатмақны мағынасын аңламай ва яраланып госпиталларда ятаған асгерчилени өзлени тез сав этип, асгер ёддашларына кбайтма сюеген-лени бек аңлай.

Муна мен де шолай ғыар гезик кёмек юкню кбурдашым Людмила Салина (ону уланы да хас асгер ғыаракатда ортакбчылыкъ эте) булан алып барағанда, менсиз олар яшланы кагбызларындан, ана кболлар булан этилген татлиликлерсиз кбалар деп ойлашаман.

Дагбыстанлы гёнгюллю кёмекчилер «Тавланы эсделиги», «Аналаны гючю», «Гюч-бирликде», «Рагбмудукъну савгбат эт», «Обьюбюзнюки-лени ташламайбыз», «Муслиман» деген жамият кбурумлар булан тыгбис байлавдукълар юрюте. Айрыча Радмила окоп майчыракълар этеген Ильясовланы агблюсюн эсгере.

Гыар сапар нечакбгыгъа тоқтай деп сорайман. –Озокъда, узакъ ёлгъа машинлер учун хыйлы ягбарлыкъ тарыкъ, –деп мюкюр бола Радмила, –тек шо масбаланы да биз гёнгюллю кёмекчилерибизни ғыаракаты, кбوشуму булан чечебиз.

Савлай дюнья. Уълкени тарихи...

Адатлы кюйде олар обзюне 20-25 тон мал сыягъан юк ташыйгъан машинни тутта: шону ичине фронтгъа тарыкъ ичеген сув, ашамлыкъ маллар ва обзге тарыкъ-герек юклене. Артдагбгы гезик 90 минг манатгъа тоқтайгъан ягбарлыкъны гбагбын тёлемеге Магбачкбала шагбарны башчысы Жамболат Салавов кёмек этди.

–Биз фронтну ябушувлар юрюлеген бары да бойларында болдукъ,– дей Радмила. – Курск, ЛДНР, Белгород об-ласты, Мариуполь, Мелитополь, Авдеевка, Макеевка, Горловка, Токмак, Бердянск, Берестовое, Приазовск, Волуйки, Докучаевск, Ясиноватая, Лисичанск, Алчевск, Михайловск ва гбали лап кбызгбын давлар юрюлюп

турагъан Херсон ва Запорожье. Гыар гезик шо асгерчилер булангбгы унутулмас ёлугбвлар.

Кбатынгишиге шолай намусланы бойнуна алып юрюмеге кбыйын тюгюлмю деп сорайман. Балики, биразгъа тоқтама, башгъа жамият ишге урунма тюшедир? Радмила шоссакбгбат: «Убстюнлюкню кбазангъанда ял аларбыз»,– деп жавап бере.

Агблю борчлар

Радмиланы ва Замананы эки тизив яшы бар. Уланы–Юнус школада охуй, кбызы–Айна педучилищени студенткасы. Озокъда, олагъа уюнде уллатасы ва улланасы булан кбалып, анасын ғыар гезик арек, кбюркбунчлу тараплагъа узатмагъа тынч тюгюл.

–Олар тавакаллы, кбуватлы яшлар,– дей иржая туруп Радмила,– гёнгюллю кёмекчилик нечик четим, жаваплы иш экенни гбали яхшы билелер. Демек, герти адамлар болуп обсежек ва бир заманда да Ватанына хыянат болуп чыкмажакъ....

Ону ишчи кабинетини тамлары асгерчилени, командирлени атындан гелген баракалла кагбызлар, суратлар булан толгъан. Радмила эсге ала, олар фронтгъа гезикли кёмекни этишдиргенде, асгерчилени бириси: «Бизинкилер гелди»,– деп айтгъан.

Лакбрыбызны ахырында Радмила обзлеге юклени фронтгъа этишдирме кёмек этеген МЧС-ни гбайдавчусу Магбаммат Мусаевни атын эсгермеге тиледи.

Ону байрамлагъа гиеген костюмун «Кбюччакблыкъ учун» деген медаль ва обзге жамият савгбатлар безей. Тек Радмила шоланы гбакбында лакбыр юрютме сюймей. Иш савгбатларда тюгюл, сени ватанынга гбакъ юрекден янашагъанлыгбында деп гбисап эте ола.

Айшат Тажудинова



«Къанатлы къыз»

«Къоркъув – бек тамаша гыс. Шо, гертиден де женнетден чыккъан болма да ярай».

«Командир, мени ажжалны къолундан сиз чыгъарып алдыгъыз», – деген разилик сёзлени Бурлият чакъда-чакъда эшите. Тюзю, обзю къутгъаргъанланы бет-келпети ону эсинде къалмай. Олагъа тийген яраларына къарап ва гётерип чыгъаргъан чонкъланы гёз алгъа гелтирип, обзю къутгъаргъанын англай. Къоркъунчсуз ерде къуллукъ этип тур деген буйрукъгъа да къарамайлы, ол мотострелокланы полкундагъы биргине-бир къатын. Сынавлу асгерчилер огъар «къорувчу-малай-игибиз» деп ушана болалар, асгер къуллугъун янгы башлагъанлар буса ону гъар айтгъан сёзюн закон йимик къабул эте. Хас асгер гъаракаты юрюлюп турагъан вакътини ичинде ол яралыланы къутгъарывну обз-тёрече ёлун-ёругъун мекенли этип

токъташдыргъан. Бир гезик закигалка булан ёлдашыны папиросун къабуздурма башын энкейтгенде обзюню фронт яшаву уьзюлмей къылдан-къыл къалгъанын, бир-бирде сакъ турмакълыкъ къоччакълыкъдан эсе, артыкъ экенин ол кёп керенлер къаны-жаны булан гыс этген.

Биринчи сувукъларда гесилген чачлар

Ол обзюн герти асгерчилер йимик тутта. Мотострелокланы полкуну медицина къуллугъуну начальниги, лейтенант Смирнова: «Яшырылгъан атым Белка», – деп ташдыра. Ону ташдай къатдырып айтгъан сёзлерине агъачараларда, миналардан аякъ басма ер тапмайгъан кыыр авлакъларда, къоркъунчлу гечеги ёлларда оьтгеререген савлай кысматы сыйынгъандай. Шо ерлерде – «чалт етишме, тезликде алып чыкъма тарыкъ» деген англав къоркъунчну да унуттура.

Бурлиятны асгер бёлюкдеги яшав ёлу медсестраны кёуллугундан башлана. 2015-нчи йыл ол асгер кёуллукъну канзилерине бир-бир аякъ баса туруп гётериле, Украина бойда юрюлюп турагъан хас асгер гъаракатда яра тийгенлени кёутгъара, лейтенант чин ала. Шо гъаракатдагъы биринчи гюнлерден башлап ол дав агъвалатланы кызывунда бола.

– Яралылары азап чегегенин гёргенде кёоркюнч озлюгюнден унутулуп кёалагъандай, – деп мюкюр бола Бурлият. – Авур яраланып зар чегеген асгерчини батгъычгъа салып гётергенде де авурлугъун сезмейсен. Тезликде сав чыгъармакъ деген пикру бютюн оюнгу кёуршай.

Баш вакътилерде дёрт айны узатгына сувукъ, сувсуз, ашсыз деп къарамайлы, агъач араларда, къыр адамлардай яшав гечирдик. Гъатта, бирибиз-бирибизни бушлат тутуп, яшырып жувунагъан гезиклерибиз де болду. Чачларымны хола тёбе болгъанын бир гёргей эдигиз. Ахырда, нечакъы кыызгъансам да, гесип тайдырма токъташдым...

О заман, гертиси, дав агъвалатлар башгъача юрюле эди. Душман аслу

гъалда атышагъан топ савутланы кёоллай. Оланы тавушуна тергевлю тынглап, топ-гюлле тюшме герек заманны токъташдырма бола эдик. Гъали буса... Устьюбюздеги кёкде бир токътавсуз учагъан савутлу алатлардан гёз ачма болмайсан.

Яралылагъа да гъав юрюле

Яра тийгенлени дав майдандан чыгъарыв масъала да хыйлы четимлешген. Алда топ атылгъан сонг къыркъгъа ерли санап, токътагъан ерингни алышдырма бола эдинг. Гъали буса учагъан алатлар гъар абатынгны тергеп тура. Санитар машинлерибиз бир ерден башгъасына гёчюп юрюйген бекликге айлангъан десе де ярай. Биз де дронлагъа къаршы тюбеклер тутуп юрюйбюз.

– Гечелер ишлеме дагъыдан-дагъы кёоркюнчлу. Болса да, яралылары кёбюсю гъалда гечени къарангылыгъындан пайдаланып ташыйбыз.

Яралангъан асгерчи алданокъ белгиленген «уяда», медикни къаравуну тюбюнде яшынып тура. Кёк учагъан алатлардан кёутулгъанча ажайып сакълыкъда иш юрютебиз. Медицина





къуллукъну командалыкъ пунктундагъы уллу экранлардан къутгъарыв бёлюкню гъар тербенишин гызарлама бажарыла. Яралыны къркъунчсуз ерге чыгъармакъдан къайры, сав бёлюкню кысматы да сени намусунгда къалагъанны гыс этесен. Къутгъарыв иш тамамланмай туруп юмурукъларын кысылгъан кюйде тура.

Сёзю багъасы

Асгер статистикада санавлар кёп къоллана. Бурлият – «Белка» оъзю этеген ишни гысабын оъзтёрече эки сёз булан билдире. Оьтген вакътини ичинде ол бир яралыны да тас этмеген. Ол къутгъаргъан асгерчилер арадан хыйлы заман гетгенде де, ону танып ювукъ гелип: «Командир, пелен заман сиз мени къутгъаргъан эдигиз», – деп айрыча разилигин билдирип, илиякълы кюйде сорашалар.

– Миналардан аякъ басма ер табылмайгъан авлакъдан яралылары чыгъарма тюшгенде – инг де къркъунчлу гьалгъа тарыйбыз. Шолай гезиклерде машинни де ягъа ерде кьоюп, шофёр да, санитар да, мен де

яяв аякъдан, шынжыр болуп, бирибиз басгъан ерге аякъ баса юрюйбюз. Бир гезик яралангъан экевню чагъарагъан вакътиде, токътавсуз атышыв болуп гетди. Бизин сына-вубузда яралылары ташлап, оъз гъайыбызны этеген гезиклер болмагъан. Шолай заман къркъунчлыкъны ва гъакъыл-ойну дазулары тас бола. Къолунга тутгъан батгъычдагъы яралыны авурлугъундан билеклеринг уъзюле къалма турагъанда, айланангда топуракъ чачырап тербейгенде, къркъув не экенни унутасан. Оланы эсен-аман чыгъарып, къркъунчсуз ерге етишдирмек борч. Шолай мюгълетлерде бир затны гъакъында да ойлашма суймеймен. «Белка къркъуду, бизин топ-гюллени тюбюнде ташлап, башын сакълады», – деген оьпкелев сёзлер айтылажакъдан бек сакъман.

Бизге яшыртгъын тузакъ салагъанлар да аз ёлукъмай. Гъалиге шолай тузакълардан да эсен-аман къутулгъанбыз. Яратгъаныбыз бизин сююп сакълай буса ярай.

Полкда Бурлиятны атын тюрюлю-тюрюлю кюйде айталар. Биревлер огъар Бос дей, башгъалары – Мама,

уьчюнчюлери буса–Командир дейлер. Асгерчилер огъар: «Командир, сизин булан дюнъяны бир къырыыйна бар-сакъ да къайырмайбыз. Сиз бизин «къорувчу-малайигибизсиз». Янна-вурубурда болсагъыз – юрегибиз па-рахат», – деп айталар.

Бир гезик яппа-яш машин гъай-давчу Дима булан блокпостлардан да оьтют, яралангъанланы артындан тербендик. Бизин эс этген солдат-лар: «Къайда барасыз? Атышып тура-гъанны гёрмеймисиз?» – деп кьолла-рын силлеп, буварып тербейлер. Мен буса Димарикге де къарап: «Эгер бир балагъгъа тарысакъ, Диманы намусу да мени бойнумда къалажакъ», –деп ойлашаман.

От-ялынгъа янгыдан тюшгендей

Тувгъан, оьсген отавуна къайтыв–Бурлият учун фронтну дазусундан оьтют, янгыдан от-ялынгъа тюш-мекден де четим демене ярай. Анасы-ны гёзьяшлар тёгют ялбарагъаны, атасыны: «Уйге къайт, дагъы бар-ма...»,–деген сувукъ буварывлары ону юрегинде яралы гъыз къоягъан-дай. Амма ол оьзюню авур ёлун сююп танглагъан ва къайтарман деп ой-лашмай.

Шо ёлу ону агълюсюнден айрылма да борчлу этген. Агълюсю, медици-на батальонну командири 2024-нчю йылны башында огъар: «Не де мени яннавурумда болуп, тылда турасан, не де уйге гет!» – деп буварыв эте.

– Мен инг алдын полкну медицина къуллукъчусуман. Къоркунчлу деп айтып, магъа аркъа таягъан адамла-гъа арт берип гетме нечик намусум къабул эте?..

Асгер яшавну къагърулугъуна да къарамайлы «Белка» оьчлюкден де арек. Ол асгер бёлюкдегилени яша-вуна ата-анасыны ва Аллагъны ал-дында жаваплы экенин яхшы англай. Ону асгер бёлюгю дав балагъгъа та-рыгъанлагъа рагъмулу кьолун уза-тагъан, сахаватлы кёмек этеген кьу-румгъа ошай. Олар ерли къартлагъа, яшлагъа сурсат пайларын оьлеше,

татлиликлер бере, дарманлар булан кьол ялгъайлар. Дини сакъ болуп турмакъны буюрса да, адамлыгъын тас этмей юрютелер.

Къоччакълыгъын исбат эте

Бизин якълыбыз, Буйнакск рай-онну ва савлай Россияны оьктемли-ги саналагъан Магъамматрасулну ва Азинатны къызы Бурлият Смирно-ва-Загъирова бираз алларда Москва-да оьтгерилеген «Голубой огонёк» деген телеберилише ортакъчылыкъ этип, «Комсомольская правда» деген радио эфирде кьонакълыкда бол-гъан ва баянлыкъ берген.

Ол Украина бойда халкъара мил-летчилеге къаршы юрюлеген хас асгер гъаракатны биринчи гюнле-ринден башлап яра тийген асгер-чилени яшавларын кьутгъара. Бур-лиятны радио эфирни барышында айтгъан сёзлери де ону уллу кьоч-чакълыгъын исбат эте:

«Хас асгер гъаракаты башлан-гъан биринчи гюнден бугюнге ерли мени кёмегим тийген яралангъан зоо асгерчи бугюн де гъеч кемимей, барысы да эсен-аман экени де сююн-дюре».

Асгер къуллукъда оьзюн къай-ратлы тутуп игитликлер гёрсетеген Бурлият – «Белла», «Белка» – «За от-вагу», «За храбрость» деген II даража-лы, «За спасение погибавших» деген медаллар булан савгъатлангъан.

Уьлкебизни тахшагъарында ону кьоччакълыгъы гъакъында сёйлене, маъдумат майданчаларда ортакъчы-лыкъ этме чакъыралар, чинкдеси, Бурлият оьзлени оьлюмден кьут-гъаргъанлар огъар тийишли гьюр-метин этегенин яшырмай.

Биз де къумукъ, «къанатлы», кьоч-чакъ къызыбыз булан ери ёкъ кюйде оьктем болабыз!

Казим Къагъруман

Тастар согъувну герти устасы



Элжелги замандан берли къумукъ къатын-къызлар башына чилле тастар байлап гелген. Оьзюню буччакъларын елпилетеген яйны йылы елидей енгил шо явлукълар бизин анайларыбызны ва абайларыбызны, шондан да арекге оланы аналары яшагъан заманлагъа чомулта. Къумукъланы арасында бырынгы заманлардан берли юрюлген тастар тохув йимик саният аста-аста булан къайтып геле. Озокъда, бугюнлерде шо саниятгъа къарны-гёнгю булан берилген усталар арабызда ёкъ тюгюл.

Мен оьзюню гъакъында айтмагъа сюеген Барият Къарамурзаева (Идрисова) оланы бириси деп гъисаплана. Ол – миналы яхсайлы. Шо да ону тастар тохувгъа гъасиретлигини себеплерин бизге оьзлюгюнден англатып къоядыр деп эсибизге геле. Неге тюгюл, эл арада, халкъ арада тастар-яхсай явлукъ гъисапта танылгъан. Яхсайлы къатын-къызланы гъар къайсы да тастарны согъуп бажаргъан ва шо пагъмулукъ анадан къызгъа, наслудан-наслугъа гёче гелген. Яш заманындан тутуп, тастар согъув булан машгъул болуп гелеген Бариятны анасы да ону оьзю кёпден гъасирет саниятгъа уйренген.

Садюрню ва Павханни агълюсюнде 1955-нчи йылда тувуп оьсген авлетлерини уллусу Барият яшавлукъ амалын этмеге болар йимик тастар согъувну сырларына тюсюнсе де, хас билимлер алмагъа токъташгъан. Шолайлыкъда, ата юртундагъы орта школаны тамамлагъан сонг, 1973-нчу йылда бухгалтер-экономист касбугъа ес болмакъ учун Буйнакскидеги финанс техникумгъа охумагъа тюшген. 1977-нчи йылда эсгерилген касбу билим береген орта ожакъны тамамлагъан ва 1978-нчи йылдан 1982-нчи йылгъа ерли «Трестпромжилстройда» экономист болуп чалышып тургъан. Шондан сонг савлугъу осаллашгъан анасыны яннавурунда тарыкъда табылмакъ муратда ата юртуна къайтып, 1984-нчу йылда «Правда» колхозда бухгалтер

болуп ишлемеге башлагъан. Арадан беш йыл оътюп, ону эсгерилген колхозну баш бухгалтерини заместители этип белгилеген. Шо къулдукъда да ол 1996-нчы йылгъа ерли оъзю этеген ишге гъеч гиши сёз тапмагъа болмайгъан кюйде чалышгъан. Ингдеси, оъзюню яшав ёлдашы, Хасавюртдагъы Р. П. Аскерхановну атындагъы больницада биринчилерден болуп кардиология бёлюкню ачып, 55 йылны узагъында халкъны савлугъуну гъайын этип белсенген Дагъыстанны ат къазангъан врачы Юсупбек Рашитханович Къарамурзаев булан татывлу кюйде яшагъан.

Шолай, яшавну дёгерчиги бир бошамай айланып, гюнлер, жумалар, айлар, йыллар бир-бирине ошамайгъан кюйде арадан хыйлы йыллар оътюп, Барият оъзю яшда татыгъан, унутула барагъан тастар тохув саният булан гене де машгъул болмагъа башлагъан. Тастар согъувну герти устасы гъисапда ол белгили экени де 35 йыллардан артыкъ да бола.

Ону сёзлерине гёре, минглер булан алынагъан илмеклер, йиплени бир-бирине байлайгъан, гёзге гёрюнмейген туюнлер, айрыча салынагъан гъар оюв, гъар накъыш – къаныгъывлу ишни натижасы болуп токътай. Бир тастарны этмек учун усталагъа бир-эки айны узагъында кёп кыйын тёкмеге, бармакълары уюгъанча, бели авуртгъанча ишлемеге, чыдамлы болмагъа тюше.

Тастарны сокъмакъ учун уста къатынлар къармакъ ва чюйке йимик хас алатланы къоллай. Ону енгиллиги ва исбайлыгъы шону сокъмакъ учун къолланагъан йиплени сан янындан гъасил бола. Лап да юкъгъа тастарлар, озокъда, чилле йипден этиле. Алдын яхсайлы къатын-къызлар да кежи йиплени оъзлер ийирип, тастарланы сокъгъан. Шолай йиплени



бугюнлерде янгыз Орта Азиядан барып алып гелмеге бажарыла. Нечик де бизин республикада кежи хуртлар сакъланмай. Тастарланы согъувда бугюнлерде кёбюсю гъалда башгъа йиплер де къоллана.

Шо гъакъда айта туруп, Барият йимик «яшда гёрген яшынмас» дегенлей, кёп яшлайын анасындан алгъан гъюнерни сёнме къоймайгъан бажарывлу ва пагъмуду усталаны къасты булан, бырынгъы саниятгъа берилеген тергев бугюнлерде шайлы артгъанын ва тастар согъув йимик саниятны мердешлери гележекде де узатылажакъгъа умут бар. Ким биле, ону пагъмусундан ругъланып, балики, бара-бара яш къызлар да тастарлар этмеге, яхсай тастарны тарихи булан иштагъланмагъа башлар деген умут булан къалабыз.

(Арты 47-нчи бетде)

Цоргъа этген чапгъынларындан сонг...



Г. Г. Гагарин. Бийке Мария Орбелианини портрети. 1840.

Сивухлу Такуну уланы найип Ѓажимурат Грузияны Алазан оязлыгына этген бир чапгынында обзю булан есир гысапда эки йыллык гюржюлю улангыашны алып гелген болгъан. Ѓажимуратны уланлары ёкъ эди- янгыз кызылар. Кысмаатны савгыатына сююнуп, ол ушатгъан гиччипавну обзюне улан этип алгъан ва Александр деген атын Алискандиге алышдыргъан. Алисканди янгы ерлеге, янгы тилге тез уйренген ва Ѓажимуратгъа атам деп, ону къатыны Бариянгъа анам деп айта эди.

Ѓажимуратны иниси янгы гиччи къардашын шосагъат сюймеген, ол агъасыны эргиши варислери ёкъ сагъа, ондан сонггъу бары да мал-мюлю обзюне къалар деп умут этген.

Инисини хыялларын бек яхшы билеген Ѓажимурат бары да мал-матгъын алданокъ Алискандиге васият этген. Арадан 9 йыл обтген сонг, Сивухгъа бирев де къаравулламагъан кюйде, гюржюлю къатынгиши гелген ва ерли жамаатдан обзюню уланын къайтармакъны тилеген. Озокъда, Ѓажимурат уланын бермеге сюймеген. Амма жамаат, башгъа динни юртегенине де къарамай, анасына авлетин бермей къоймакъ-уллу гунагъ деп гысап этген. Тамазаланы къарарына гёре, гюржюлю къатынны алдында бир чагъындагъы, бир йимик гёлеклер гийген 40 обрюм яшланы тизгенлер. Къатынгъа оланы арасындан уланын тапса, таныса, алып гетмеге ихтияры барны билдирген. Къатынгиши яшланы гъарисини гёлегин гётерип, яврункъалагъына къарай болгъан. Шолай ол Алискандини къырыйына гелип токътагъан.

Ону аркъасындагъы белгини гёргенде: «Муна мени уланым!» – деп айтгъан. Грузияны Алазан бойларында янгы тувгъан яшланы барысына да ата-аналары шолай белгилер сала болгъан. Шо олагъа чапгъындарда ят элlege, тавлагъа тюшюп къалгъан авлетлерин тапмагъа, оланы гелегегин билмеге имканлыкъ бере эди.

Анасы яшына обзю булан ата юртуна къайтмакъны ялбарып тилей. Гюржюче бир зат да англамайгъан Алисканди ювукъда токътагъан Ѓажимуратны ва Бариянны янына гелип, экисин де къучакълап: «Муна мени атам-анам»,– деген. Жамаатны вакиллери огъар хыйлы йыллар алдын болгъан агъвалатланы, гертиден де, анасы ким экенни айтса да, ол обзюн обсдюрген, тарбиялагъан ата-ана булан къалмагъа сюйген. Гюржюлю къатын гёзьяшларын сибири туруп, жыйып гелтирген акъчаны, алтынланы ерге ташлап, ёлгъа тюшген.

Шондан сонг Ѓажимуратны уланлары Ѓасан ва Агъматгъажи тувгъан. Алисканди олагъа герти агъа ва аркъатаяв болуп токътагъан. Гиччиси Агъматгъажи атасындан бо йылгъа гиччи эди.

Арадан хыйлы йыллар обтюп, башгъа девюрлер тувулунуп, Сивухда Алискандини кысматына парх береген бирдагъы агъвалат болгъан. Дербентде ярлы агълюде тувгъан, эрте ата-анасыз къалгъан улан Шамон Сивухгъа гёчген ва къойчу болуп ишлемеге башлагъан. Жагъил адам ислам-динни де къабул этип, сабур-саламатлы яшав юртген. Шо йылларда юртдагъы жамаатгъа башчылыкъ этеген Муса яш къойчуну ушатгъан ва чакъ-чакъда уюне чакъыра болгъан. Ахырда Муса жамаатны жыйып, яш къойчуну обзюне улан этип алагъанын билдирген, огъар сыйлы Пайхаммарыбыз Магъамматны (а.с.с.) атын къойгъан ва бир нече йыл обтюп, уйлендирген. Магъамматгъа биринчи яш улан тувгъанда ол авлетине атасыны атын Муса деп къойгъан. Оланы варислери гъали де Сивухда яшай.

*Оздемир Исаев, тарихчи.
Сивух.*

Сапижат Мазаева
улань булан



Ананы товбасы...

Тав чечекдей инчебелли, бир елден де тартынмайгъан Сапижат Мазаева – хас асгер гъаракатда биринчилерден болуп Россияны Игити деген оър савгъатгъа ес болгъан Нюрмагъаммат Гъажимагъамматовну анасы. Ону илиякълыгъы, адамлагъа бакъгъан якъдагъы сюювю, исси иржайыуеу къайсы таш юрекни де иритер эди. Сапижатны яшаву, оъзюнде тавакаллыкъны, къатты иманлыкъны ва инамлыкъны хасиятларын тарбиялагъан уланыны гъакъындагъы таъсирли хабары къайсыбызны да юреклерибизде гъалекли гъислени тувдура.

Оъзденлик...

Даим юреги сызлайгъанын гъис этеген ол, къаркъарасын тюз ва оъктем кюйде тута: бирев де ону гёзьяшларын гёрмеге герекмей.

Къули районну Кани деген юртунда Мазаевлени агълюсюню улду абуру бар эди. Минг йыллыкъ адат-мердешлеге аркъатаяп, оьмюр сюре гелген тухум. Шо мердешлерде 247-нчи десант-гъужумчу гвардиячы Кавказ полкнун ротасыны командири Нюрмагъаммат Гъажимагъамматов да оьсген. Ол оьзю учун герти эргиши касбуну танлагъан – Ватанын якълав.

Тухум-тайпасыны варислиги...

Сапижат Исаевна уланын тарбиялавда тезден токъташдырылгъан къайдалагъа гёре, бир къалипде юрютмеген. Ол яшлары Нюрмагъаммат ва Абдулагъ буланулдулар йимик лакъыр эте эди. Анасына авлетлери яшавунда башгъалагъа бойсынмай оьзлер бир ойгъа, бир къараргъа гелмеклиги агъамиятлы эди.

– Нюрмагъаммат мени атам-анамны уьюнде оьсген. Ол столну айланасында бары да агълю жыйылагъанда гъарисини ою, пикрусу гъисапгъа алынагъанын гёре эди.

Ол эрте улду болмагъа башлагъан – къайда, нечик оьзюн тутма герекни бек биле эди, ювукъларыны инамлы аркъа таяву эди.

Сапижат айтагъан кюйде, Нюрмагъаммат уллатасы Исагъа айрыча гъюрмет эте болгъан. Ол торунун хыйлы затгъа уьйретген, аслусу буса-башын салландырмай намусгъа гёре яшамакъ ва Яратгъаныбызгъа инанмакъ.

Сапижат – педагог, атасыны насигъатына гёре, башлап механика техникумну битдирген, гечге таба ДГПУ-ну башлапгъы билим берив факультетинде охугъан. Агълюсю Магъачкъалагъа гёчгенде узакъ ойлашмай педагогика чалышывун узатгъан.

– Бир нече школаларда ишледим: башлап 29, сонг 58 ва лап артда 26 номерли школаларда башлапгъы класларда дарсланы юрюте эдим. Шо агълюбюз учун тынч йыллар тюгюл эди: гъакъ тёлеп, квартирде тура эдик. Гъатта, магъа муаллимлик ишимден къайры, «Денебде» нас-чёпню жыягъан къуллукъчу болуп ишлемеге тюшдю. Бугюн де школадагъы, «Денебедеги» иш ёлдашларымны исси кюйде есге аламан. Олар яшавумну къыйынлы мюгълетлеринде мени герти аркъатаявларым болуп токътады.



Эсимде бар, «Денебде» ишлейгенде яшларым анасыны авур къол загъматын тынчлашдырмакъ учун кѣмек этмеге геле эди. Жаваплы, рагъмулу, кѣмекге гелмеге гъазир Нюрмагъаммат даим янымда эди. Анасы етишип болмайгъанда инисин яшлар бавуна алып бара эди. Мен уланым булан кѣп затны гъакъында лакъыр этдим, тек бир де огъар гюч этип озъюмню ойларымны сингдирме къарамай эдим.

Гележекдеги асгерчи башлап Магъачкъаладагъы 54 номерли школада охуй эди, толу орта билимни буса 42-нчи школада алгъан. Гъали шо охув идарагъа Игитни аты къоюлгъан. Муаллимлер Нюрмагъамматны озтѣрече хасиятын, йылларына да къарамай, уллу адамдай теренден ойлашагъанын, охув-билимге талпынагъанын эсгере эди. Ол спорт булан къурдашлыкъ юрюте, кѣп охуй эди. Россияны Игити, гележекде Оборона министрни заместители Юнусбек Евкуров булан таныш болгъанда озъюмню яшавун да асгер къуллукъгъа

багъышламагъа токъташгъан. Огъар бирдагъы Россияны Игити, полицияны лейтенанты Магъаммат Нюрбагъандов гѣрсетген къоччакълыкъ таъсир этген. Лейтенантны «Ишлегиз, агъа-инилер»,– деген ахырынчы сѣзлери террорчулукъгъа къаршы ябушувну байрагъы болуп токътады.

–Нюрмагъаммат бек тамаша улан эди,– деп эсге ала игитни анасы.– Бир-бирде озъюм де ону эргиши хасиятына, гъакъылына гъайран бола эдим.

Юрекни анты...

Нюрмагъаммат десантник болмагъа гъазирлене эди, тутушуп ябушувгъа, боксгъа, каратѣге юрюй, кѣп охуй, шигърулар яза эди. Мурадына инамлы кюйде етишме белсенген эди. Школадан сонг Рязандагъы оър асгер училищеге охума тюздю,. спортну устасы, къол ябушувдан Россияны чемпиону эди. Училищени тамамлагъан сонг, Ставрополдагъы

десант ротаны командири болуп белгиленген. «Ант береген гюню яхшы эсимде къалгъан. Шо уланым учун озьтёрече гюн эди. Ол озьюн Ватаныны герти якълавчусуна гыс этме башлады. Мени юрегимни буса октемлик гыслер еледи»,– деп хабарлай Сапижат.

Ол эки керен Сириягъа бакъдырылгъан, дав сынав топлагъан ва Къоччакълыкъны ордени булан савгъатлангъан. Сонг Украинадагъы хас асгер гъаракатгъа къуршалгъан Сапижат Исаевна озьюн юрегине гюлле батгъандай, уланы озьген деген ув, агъу йимик, аччы хабары етишген гюнню бир де унутмажакъ...

Асгерчини къоччакълыкъына Башкомундующий оър къыймат берген ва жагъил офицерни жан берген сонг, хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъ этегенлени арасында биринчилерден болуп уълкени оър савгъаты– Россияны Игити деген ат булан белгилемекни гъакъында къарар къабул этген.

Шо гъакъда Россияны Президенти Аманлыкъны советинде билдирген: «Мен орусман, мени тухум– тайпамда янгыз Иванлар ва Мариялар, амма дагъыстанлы Нюрмагъаммат Гъажимагъамматов гёрсетген къоччакълыкъны гёргенде мен айтма сюемен – мен миллетиме гёре – лакман, дагъыстанлыман, мычыгъыш, ингуш, орус, татар, жугъут, осетинлимен. Бизде, Россияда, зоо тюрлю миллет яшай, барысын да эсгере турма бажарылмай. Мен шо къудратлы, къуватлы кёп миллетли дюньяны бир гесеги экени булан октем боламан».

Заманлар озьлени игитлерин тувдура... Сапижат Исаевна айтагъан кюйде, уланы къысматын гъар тюрлю айланывларына, къаравулланмагъан тогъас салывларына бек сабурсаламат кюйде къыймат берип тургъан, тек узакъ яшама мут да этген. Къызы тувгъанда бек сююнген. Тек Теймияны суратда туюл эсе, дагъы кюйде гёрме насип болмагъан.

Бёлонген учув...

–Шолай буюргъандыр,– деп кюстюне Сапижат Исаевна, – къызы тувуп, арадан уъч гюн озьгенде, ону ротасы хас агер тапшурувну кютмеге башлагъан. Олар санавгъа хыйлы артыкъ душманны къамавуна тюшюп къала. Ол душманны къолуна бармажакъын англай эди. Шо заман ротаны командири, старший лейтенант Нюрмагъаммат Гъажимагъамматов къолундагъы гранатны атылтып, озью де озьген, хыйлы бандерлилени де дагъытгъан.

Шо къанлы къаршы турувдан биргине-бир ол сав къайтмагъан. Ону асгер къурдашлары командири учун душмандан озь алажагъына ант берген. Десантчылар буса – къачанда берген сёзюнде табыла гелген асгерчилер.

Озьюм-озьюме сорав беремен-Нюрмагъаммат шо мюгълетде не ойлаша эди экен?

– Ол башгъачалай этмеге болмай эди, –дей Сапижат Исаевна,– душманны къолуна есир болуп бармакъны Ватаныны алдында берген антын бузгъанлыкъгъа гысаплай эди. Мен ону даим намуслу командир, солдатлагъа уългю болмагъа тарыкъсан деп уыйрете эдим.

54 номерли школаны директору Сапижат Исаевна озьюп гелеген наслуну тарбиялавда негер таянма герекни бек яхшы англай. Ол кёп жамият ишлени юрюте: асгерчилер, хас асгер гъаракатда жан бергенлени аналары, агълюлери булан булан ёлугъа, лакъыр эте. Ону оланы алдындагъы сыр чечивю, сёйлевю– ананы товбасы.

Владимир Путинни инамлы вакили, «Ана– Дагъыстанны Игити» деген алтын орденни кавалери, ДР-ни ат къазангъан муаллими Сапижат Мазаева-гъар дагъыстанлыны, гъар ананы юрегинде. Ону бары да ерде уллу сюов булан къаршылайлар, айрокъда уланларын къаравуллайгъан аналар...

Айшат Тажудинова

Аида
Къасумова



Муаллим болмакъ- уьлгю болмакъ!

Аида Къасумова–Дербентдеги 12 номерли школаны муаллими. Биз ону булан нечик тарихни тавушун къайтарма, Президент булан ёлукъма ва неге авторлукъ айыргъычлар хата тюгюл экенни гъакъында лакъыр этдик.

– Сиз ингилис тилни муаллими нечик болдугъуз?

–Тиллеге бакъгъан якъда гъасиретлигим яш чагъымда да болгъанына да къарамай, педагогну касбусун танглавгъа геч гелдим. Мени нечик бир ойну тюрю-тюрю кюйде айтып, етишдирип болагъанлыкъ гъар заман тамашагъа къалдыра эди. Мисалгъа Карл Великийни сёзлерин эсге салайым:«Башгъа тилни билмек–демек, экинчи жангъа ес болмакъ».

– Сиз Дербентде тувгъанмысыз ва оьсгенмисиз?

–Тюгюл. Магъачкъалада. Мени атам-анам Азербайжанны–Кусар районундан. Атам асгер-денгиз флотда къуллукъ эте эди. Къуллугъун Йыракъ Гюнчыгъышда кютген ва яшавумну биринчи йылларын Курил атавада оьтгергенмен. Шонда школагъа юрюмеге башлагъанман. Совет Союз тозулгъан сонг агълюбюз Азербайжангъа къайтгъан.

Школада бешлеге охуй эдим, ону жамият яшавунда жанлы кюйде ортакъчылыкъ эте эдим. Бакюде мен он йыл охудум. Сонг Дербентге гёчдюк ва 15 номерли школаны 11-нчи класына тюшдюм. Школаны тамамлагъанда, аттестатымда биргине-бир дёрт

бар эди–орус тилден. Неге тюгюл, текстлени оьзюм тийишли гёрген ерлеринде айыргъычлар сала эдим.

–Тыш тиллени факультетин нечик тангладыгъыз?

– Атам-анам мен медицина билимлер алгъанны сюе эди. Тек бары да зат башгъачалай болуп токътады, ахырда анам оьзюню ёлун тангламакъны таклиф этди. Шолай мен ДГПУ-гъа тюшдюм. Диплом алып, Грозныйдагъы нап институтда ишледим. Сонг загъматымны Дербентдеги 12 номерли школада узатдым. Школаны директору Людмила Георгиевна Зотова герти насигъатчы болуп токътады. Ол сени якъламакъ, ругъландырмакъ учун, даим тийишли сёзлени табып бола эди.

Касбумну танглагъан сонг да, билим алывумну токътатмадым ва 2023-нчу йылда МГПУ-ну битдирдим.

–Ишигизде уьстюнлюкlege, гёрмекли натижалагъа нечик етишесиз? Шону бир яшыртгъын сырлары бармы?

–Мени касбу ва жамият гъаракатлардагъы уьстюнлюклеримде, натижаларымда агълюмню уллу къошуму бар экенни айрыча эсгермеге сюемен. 2009-нчу йылда мен уллу сююв булан



эрге бардым ва шондан сонг обзюмн-
ню насипли адамгъа гысаплайман.
Янымда мени бары да ишлеримде
якълавчу болуп токътайгъан, сен ба-
жаражакъсан деп ругъландырагъан
адамым баргъа къуванаман.

2010-нчу йылда бизге улан тув-
ду, арадан уьч йыл оьтюп – къыз.
Узакъ заман декрет отпусада тур-
магъа тюшмеди. Биринчи авлетим
булан алты ай турдум, къызым бу-
лан шондан бираз артыкъ. Экинчи
яшгъа токътагъанда мени яшавумда
къайгъылы агъвалат болду, анам-
ны тас этдим. Къызыма йыл ярым
болагъанда атамсыз да къалдым Бек
къыйын заманлар эди. Тек иши-
ме къайтма гюч тапдым. Шо магъа
къайгъымны енгме кёмек этди.

2014-нчю йылда «Йылны муалли-
ми» деген конкурсда ортакъчылыкъ

этип, шагъарда биринчи ерни алдым,
артындагъы йыл буса, конкурсну
утдум. Сонг чалышывумну башгъа
касбу конкурсларда, методика мате-
риалланы гъазирлевде ва оьзге ах-
тарыв ва насигъатчылыкъ чараларда
узатдым.

2016-нчы йылда магъа «Дагъы-
станны билим беривюню отлични-
ги» деген ат берилди. 2018-нчи йылда
Савлукъ сакълавну муаллими» деген
конкурсда уьстюнлюк къазандым,
Дагъыстанны Башчысыны ва «Рос-
сияны инг яхшы муаллимлери» деген
грантланы утдум, «Муаллимни кы-
лыкъ къоччакълыгы учун» деген
конкурсну лауреаты болдум. 2019-
нчу йылда магъа ДР-ни ат къазан-
гъан муаллими» деген ат берилди.
Шону мен лап да сыйлы савгъатланы
бириси деп гысаплайман.

– *Сиз оъзюгюзню охувчуларыгъыз булан разимисиз?*

– Мени охувчуларым ара бёлмей оър натижаланы гёрсете, ингилис тилден бютюнроссия ва М. Ломоносовну атындагъы МГУ-да оьтгерилеген олимпиадаларда алдынлы ерлени къазана. Мен шону булан оьктем боламан. Бир нече йылны узагъында уьлкеде оьтерилип турагъан «Уллу танапус» деген конкурсну насигъатчысыман.

– *Школадагъы ишигизден къайры, дагъы да нени булан машгъул боласыз?*

– Педагогика чалышывум булан янаша федерал даражада оьтгерилеген эксперт майданчаларда ишлеймен. Президентни «Россия-имканлыкъланы уьлкеси» деген проектни экспертмен, Россияны билим берив министрлигини янындагъы бютюнроссия педагогика советни ишинде ортакъчылыкъ этемен ва Дагъыстанда «ТопБлог» проектни утгъан биргине-бир муаллимен.

2023-нчи йылда РФ-ни билим берив министри Сергей Кравцовну таклифи булан, мени Дагъыстанны билим берив министри Ягъия Бучаевни ойчусуну къуллугъуна чакъырдылар. Шо йыл «Россия-имканлыкъланы уьлкеси» деген проектни юбилей чараларында ортакъчылыкъ этдим. Чаралар Россияны Президентни Владимир Путинни ёлбашчылыгъы булан Кремльни Екатеринбург залында оьтгерилди. Федерал даражаларда да бизге, ерлерде ишлейген педагоглагъа да, тергев берилегени сюендюремей болмай.

Гетген йыл «Игитлени тавушу» деген конкурсада 8 минг тавуш алып бютюнхалкъ премияны утдум. Озокъда, ДР-ни билим берив министрлигини ва Дербентни билим берив управлениесини, ювукъ адамларымны, иш ёлдашларымны янындан уллу якълав болду. Олагъа барысына да баракалламны билдиремен.

– *Охувчуланы къайсы проектлер, гертиден де тергевюн тарта, оланы янгы билимлер алмакъгъа талпындыра?*

– Билим берив проектлени арасында мен «Сёйлейген макънатис» деген проектге айрыча тергев бакъдырар эдим. Шогъар гёре, яшлар макънатислеге, магнитлеге Дербентни бырынгъы тарихине, белгили ерлерине байлавлу материаллар ерлешдире.

2022-нчи йылда М. Рудоминону атындагъы тыш адабиятны бютюнроссия пачалыкъ китапханасында мени охувчуларым «Дербент ингилис алифабадан таба» деген авторлукъ проектин малим этген.

– *Ишигизде алдыгъызгъа инг башлап не муратлар саласыз?*

– Мени учун билим берив янгыз дарсыма уйретив тюгюл. Охувчуларыма оьзюнде оьчлюк оьмюр сюреген гъалиги дюньяда инсанлыкъ лап агъамиятлы байлыкъ болуп токътайгъанын даим англатаман.

Тил башгъалыкъланы сакълавгъа айрыча агъамият беремен. Тил- бир уллу хазна. Ана тил сагъа дагъысын айтмагъанда, халкъынгны минг йыллыкъ сынавларындан, ёрав-насигъатларындан пайдаланма имканлыкъ бере.

– *Сизин учун школа недир?*

–Школа – шо яшав! Мени учун буса школа яшав- даим алгъа барывну, оьсювню ва маънаны майданчасы.

– *Сизин лап уллу, гъасиретли умутугъуз бармы?*

–Мен умутлар тизегенлерден тюгюлмен, алдыма мекенли борчланы да салып, шоланы яшавгъа чыгъармагъа къаст этемен. Гъар охувчум ингилис тилге уйренгенни, артыкъ билимлер алгъанны ва сиптечилик гёрсетгенни сюемен.

Виолетта Ратенкова

Светлана ва Наталъя
Савельевалар



Дюньяны гёзеллигин гыс этмеге уйрете

Белгили художник Светлана Савельева анасы Натальяны ёлун танг-лагъан. 2018-нчи йылда Дагъыстан чебер училищени битдирип, билим алывларын Суриковну атындагъы Москвадагъы академия чебер институтда узатгъан. Художник-реставраторну касбусуна тюшюнде башлагъан. Тек Светлана янгыз башгъаланы суратларын кзоруп, янгыртып кбоймай, оъзю де пагъмулу кюйде сурат эте. Гетген йылы ахырларында Магъачкъалада ону «Сигърулу дюньяны яратыв» деген биринчи выставкасы оътгерилди. Бизин журналгъа берген баянлыгъында Светлана реставраторну ва врачны касбулары не якъдан бир-бирине ювукъ экенни, не йимик кзоркъувлар огъар гюч берегенни ва адамлар художниклерден негер уйиренме болагъанны гъакъында хабарлады.

– Мен гиччиден берли маданиятны дюньясында оьсгенмен. Атам-анамны бары да къурдашлары, танышлары шо тармакъ булан байлавлу эди. Шо саялы менде яратывчулукъгъа бакъгъан якъдагъы талпынывлар тез уянды, башлап худграфдагъы студиягъа язылдым, мени тизив дарс беривчулерим бар эди. Тек, тюзюн айтгъанда, гележегимни инчесаният булан байлама хыялым ёкъ эди. Оьр класларда охуйгъанда психологиягъа ва медицинагъа айрыча тергев бере эдим. Буса да чебер училищеге тюшдюм. Яшавда бир-бир затлар оьзлюгюнден, къаравуллагъан кюйде болуп къала. Шогъар биз заманда бир къысмет деп айтабыз.

–Сиз бир вакъти школада сурат этивден дарслар юрютгенсиз. Шо иш сизге не берди?

–Педагогика– шо айлана дюнья булан аралыкълар тутувну бир умпагъатлы къайдасы. Мени гъали де яшлардан эсе уллулар булан гъакъ-

лашма хыйлы тынчдыр деп эсиге геле. Яш дегенде – ол бюс-бютюнлей башгъа дюнья, яшавгъа башгъа къарав. Яш булан сёйлейгенде оьзюнгде тувулунагъан, тергевюнгню тартагъан яда талчыкъдырагъан соравлагъа жавап тапма къарайсан. Дагъы да сен оьтесиз инче кюйде сёйлеме, лакъыр юрютме уйренесен. Мисал учун, охувчуну ишинде хаталар, тетиклер бар. Оланы гъакъында айтмаса бажарылмай, ёгъесе, дагъы гезик де такрарланажакъ. Тек алдын этген суратыны яхшы янларын эсгересен. Ахырда буса, палан-палан ерлеринде бираз башгъачалай этмеге тюше эди дейсен. Яш юрекде инчесаниятгъа герти сюювню гыслери тувулунгъан буса, мен муаллим гысапда шо гыслер сёнемсин, сувумасын учун бары да затны этмеге герекмен.

–Художник учун хас касбу билим алмакъны агъамиятлыгъы бармы?

–Билим алмаса ярамай. Художникни бары да затдан англавлары



болма герек. Масала, магъа художник-реставратор гысапда химияны билмеге тарыкъ. Дагъы да анатомияны ва, озокъда тарихни. Тарихни де билмей туруп, къаравчу булан не лакъыр юрютмеге бажарыла. Амма шону булан бирге чеберлик билimler сизин булан бир масхара оюнлар да этмеге бола. Янгы яратывчулукъ ёлун башлайгъан художникге муаллимлери сурат этивню тезден берли токъташдырылгъан къайдаларын сингдирме къарай. Сен буса дюньягъа эркин кюйде къарама, озъ яратывчулукъ ёлунгнуну, озътёрече тавушунгнуну тапмагъа къаст этмеге, гюч тапмагъа герексен.

– Сиз озъюгюзню тавушугъузну тапдыгъызмы?

–Гъали де табып битмегенмен деп, мекенли кюйде айтма боламан. Художникни бютюн яшаву– даимлик ахтарывлар, тувудунагъан соравлагъа жавап излев, уьстюнден ишлев.

Шу ерде бир затланы къутгъаргъанман деген ойлар къуршай, парахат къоймай. Гъали биринчи выставкам учун гъазирленген каталоггъа къарап, хыйлы затны, айры-айры ерлени алышдырма, тюзлеме тюше эди дегенни англайман.

– Сизин анамны даражасына этишип болмасман деген сорав бир де къыйнамай эдими?

–Анам– бары да якъдан уьлгюлю, пагъмуду адам. Мени яратывчулукъ ишим, чалышывум да анамны тергею, таъсири булан амалгъа гелген. Яшавумда бир къоркъувум бар, гъарбир ишимде шону гысапгъа аламан, шо магъа гюч, ругъ бере. Шо къоркъув– анамны атын ер етмесдей, тёбен тюшюрмесдей чалышмакъ эди. Анам дегенде, мени бешикде чайкъагъан, гъайлек йырланы йырлагъан адам деп гысапда тюгюл, ону школасын айтаман. Мен де ону охувчусуман. Магъа школа чагъымда озъюмню

аявлу, рагъмулу анам буланмы яда талаплы педагог булан гъакълашма тарыкъмы экенни англама кыйын эди.

– *Училищени битдирген сонг, сиз охувугъузну узатма токъташгъансыз. Неге?*

– Ярты ёлда токътатамгъа суймей эдим. Мен анамдан уйирене эдим ва башгъа касбучулары да эшитме хыялым бар эди. Шо чагъымда агълюмден айрылмакъ, арекде турмакъ тынч масъала тюгюл эди. Тек мен шо ёлну оьтгюп болгъаныма сююнемен.

– *Неге художник-реставраторну касбусун танлагъансыз?*

– Мени алдагы девюрлерде тувулунгъан гёзел инчесаният булан иш гёрме болажакъман деген ой кепиме геле эди. Шо гъайранлыкъгъа кълдырагъан иш: эсги сурат тегюлюп, яйылып геле, сен буса шону янгыдан жыясан, яшавгъа къайтарасан. Бирдагъы-бир янын эсгермесе, бажарылмай. Мен яшавумну медицина булан байлама сюе эдим. Реставрация да – медицинаны бир къайдасы. Мен суратланы сав этемен, къоруйман. Врачлар къабул этеген Гиппократны антындагъы «зарал гелтирме» деген аслу насигъат да мени касбума эпсиз ювукъ. Гъали оьтген заманланы эсге ала туруп, мени чалышывумда дипломумну якълав лап уллу, гёрмекли агъвалат болуп токъталды. Сурат бек бузукъ гъалында эди. Уьстевюне, ол дарс беривчюмну тухум-тайпасындан чыкыгъан адамны сураты эди, шо саялы бары да жаваплылыкъны сезе эдим. Реставрация ишлени оьтгере туруп, сырланы эсги къатлавларын тайдырагъанда мен суратны авторуно къолбасын тапдым, ол ким экенни токъташдырдым. Ол Европада тувгъан, Россиягъа кыйсыгъаракъ сапары булан гелген болгъан. Шо аз заманны ичинде бир нече адамны суратларын этген. Мен тарихге ювукъ болдум. Шо нече де тизив мюгълетлер эди.

– *Не вакътиде реставраторда бары да тийишли зат этилген, узатмакъны маънасы ёкъ деген ой тувулдуна?*

– Алданокъ токъташдырылгъан гъазир къайдалар ёкъ. Гъар суратгъа оьз янашыву болма герек.

– *Янгыртылгъан сурат музейде яда выставкада илинегенде реставраторну аты эсгерилеми?*

– Аста, гъаран эшитилеген тавуш булан...(кюлей). Адатлы кюйде реставраторну иши ягъада къала ва янгыз касбучулары арасында арагъа чыгъа. Реставраторларсыз биз инчесаниятны хыйлы асарларын даимге тас этежек эдик. Оланы янындан хаталар болмай деп айтмайман. Бола. Тек ...Бир-бирде авторну ишин бузмай, ахырына ерли этмей къойса яхшы. Оьзюмню къаравларынгны къошма ярамай. Мен оьзюм де реставрация этегенде гъаран чыдап къаламан. Автор хата йибергенни гёресен ва къолунг оьзюмден ихтиярсыз суратгъа багъып тартыла. Тек заманында токътайман, оьзгени оюна сугъулма тюшмейгенин билемен. Сурат автор этген кююндеги хаталар, ёлакълар булан кълмагъа тарыкъ.

– *Биринчи выставкагъыздан сонг сизин не гыслер къуршай?*

– Мен гъали де шону толу кюйде англап, сезип битмегенмен. Гъали де оьзюмню анамны йимик толу художникге гысапламайман. Озокъда, биринчи выставка –къайсы художник учун да уллу сююнчлю агъвалат. Амма оьзюмню ишлерим булан бары да якъдан разимен деп айтып болмайман. Даим дагъы да яхшы, таъсирли болгъанны сюесен. Шу ерде чи бир затны къутгъаргъанман деп эсинге геле, тек шо бары да художниклерде болагъан гысидир. Шо сени дагъы да оьсмеге ва алгъа юрюмеге иштагъландыра.

– *Ахырынчы сорав: адамлар художниклерден негер уйирене бола?*

– Дюньяны гёзеллигин гыс этме. Художниклер инсанланы яшавгъа гъар тюрюлю янларындан къарама уйирете.

Руслан Бакидов

Саидат
Къамболатова



Улланадай торунуна КИМ КЪАРАР...

Яшлар бавуну башчысыны борчларын кютмек ва шону булан янаша беш кѳурч торунуну улланасы болмакъ – тынч масъала тѳюгѳл, амма Саидат Кѳамболатова шо жаваплы намусланы ѳкисин де уѳстюнлю кѳюйде кѳюте. Ол школа чагъындан тутуп гележекдеги яшавун яшлар булан доланыгъза багъышлама токъташа. Атасы Саидат врач болгъанны сѳе ѳди, тек ол ѳзѳюню ѳлѳн танглагъан ва Дагъыстан началыкъ педагогика институт-гъа башлангъы класланы факультетине тѳюшген. 10 йыл школада ишлеген сонг, Магъачкѳаладагъы 91 номерли яшлар бавуну директору этилип белгиленген.

– 15 йыл алгъа къадагъы яшлар бавундагъы биринчи иш гѳюнюмню бир де унутмажакъман, – деп хабарлай Саидат Валиховна. – Неге тѳюгѳл, шо гѳюнокъ бавубузну ремонт-гъа япды (кѳюлей). Нечесе йыллар алдын кѳѳурулгъан бинаны гъалы шайлы тѳюгѳл ѳди. Айрыча токътагъан медкабинет ва ашханабыз ичине гирмес йимик бузукъ кѳюйде ѳди. Мени ѳзѳюмню де кабинетим ѳкъ ѳди, емишлер, овоцлар сакъланагъан подвалда олтура ѳдим. Янгы, бары да талаплагъа жавап береген бина кѳѳурмаса, бажарылмай деген сиптечилигимни шагъар гъакимият якълады ва уъч йыл ѳгѳюп, мурадыбызгъа етишип болдукъ, бирдагъы уъч группа ачдыкъ.

– *Яшлар бавугъузну гъакъында уъч жумла булан айтыгъыз деп тилесем, не айтар ѳдигиз?*

– Бизде яшлар учун уйде йимик шартлар болдурулгъан. Шо саялы ата-аналар ѳвлетлерин уллу яшлар бавларындан алып, бизге гелтирме сѳе.

– *Тамаша, ѳки жумла да таманлыкъ ѳтди. ѳзѳюгѳзюню яшлар бавугъуз ѳсигиздеми?*

– Мен яшлар бавуна юрюмедим. Биз агълюбѳзде 7 кѳѳыз ва бир улан бар ѳдик. Бир-бирибизге кѳѳарай ѳдик, шо саялы бизин яшлар бавуна бермекни маънасы ѳкъ ѳди.

– *Олай болгъан сонг, 91 номерли яшлар бавуна кѳѳайтайыкъ. Ишлейген йылларыгъыз да яшланы арасында айрыча ушатагъанлары бар ѳдими?*

– Айрыча ушатагъан демес ѳдим, сѳюеген деп айтар ѳдим. Гертиден де, бир гезик гиччи уланпав мени юрегимни еледи. Ата-анасындан ихтияр алып, заманда бир ѳзѳюм булан уѳюме алып бара ѳдим. Мен ону булан улланасыдай доллана ѳдим. Кѳѳарай ѳдим, ѳюнчакълар сатып ала ѳдим, яшлар учунгъу пѳесалагъа, театр-гъа бара ѳдик. Гъали Даниялгъа 10 йыл битген.

– *Даниялгъа да кѳѳарап, ѳзгге яшлар гѳюллемай ѳдими?*

– Мен оланы алдында ону айрыча сѳюегенимни, янашагъанымны гѳрсетмей ѳдим, неге тѳюгѳл, яш юреклерде шо гъислер тувулунмакъ барны англай ѳдим.

– *Ишигизде кѳѳаравулланмагъан, кѳѳувунлу агъвалатлар да тувулунмай кѳѳалмагъандыр.*



– Озокъда тувулуна эди, тек онча кѣп тѳюгѳл эди.

– *Бирисин сама эсге алыгъыз. Охувчуларыбызгъа да шону билме кѳужурлу болажакъ.*

– Бир гезик кабинетиме тарбиялавчу чабып, гирип гелди, бети агъаргъан, къартыллай, йылама аз къалып тура. Мен ону гъалын гѳремен ва сабур кѳюде: «Яшлар бары да сав-саламатмы, шону айт?» – деп сорайман. Ол англатгъан кѳюде, улангъаш ойнап турагъанда башы булан темир караватгъа урунгъан, яралангъан еринден къан акъма башлагъан ва бинтлер булан байламагъа тѳшген. Мен шоссакъат ону анасына зенг этдим, болгъан ишни англатдым. Ол тез етишип гелди, яшыны гъалы яман тѳюгѳл экенни гѳрдю, сабур болду, гъатта иржая эди. Тек уланпавну азарханагъа алып гетдилер. Мен буса сав гече юхлап болмай эдим, бир токътамай, врачлагъа зенг эте эдим, яшны гъалын сорай эдим. Насипге, арадан эки- уъч гѳн обтѳп, анасы ону янгыдан яшлар бавуна гелтирди. Мени яшлар учун ичимбуша, тек оланы талашывунда шолай агъвалатлардан толу кѳюде кѳору-

ма бажарылмайгъанын англайман. Амма ишчилеримден тергевлю, сакъ болмакъны талап этемен. Бавумда болуп турагъан гъаллагъа видео камералардан къарайман, тарбиялавчулагъа яшлар даим гѳз алдыгъызда турсун, айрыча жагълыкъны, кѳурчлукъну талап этеген оюнлагъа кѳуршамагъыз деп эсине саламан. Ёгъесе, мени чачларыма чакъсыз акъ гирежек.

– *Торунларыгъызгъа да тап шолай къарайсыздыр?*

– Мени уъч яшым бар, олар барысы да агълюлер кѳуруп битгенлер. Къаттыгѳнлер мени беш де торунуну яныма алып гелелер. Шондан эки гѳн алда тѳкенге бараман, гъар тюрлю оюнчакълар сатып аламан ва гиччипавларым учун савгъатлар гъазирлеймен. Лап уллусуна-етти йыл, гиччисине – йыл ярым бола. Озокъда, бир вакътини ичинде барысына да къарав этмеге тынч тѳюгѳл, тек мени аслу мурадym – оларда гиччиден берли бир-бири булангъы тыгъыс байлавлукъланы тувдурмакъ. Олар бирче бир агълю экенни билсин учун.

– *Эригиз торунларыгъыз булангъы доланывларыгъызгъа кѳошуламы?*

– Озокъда, эрим оланы тарбиялава да ортакчылыкъ эте. Тек гелигиз, мюкюр болайыкъ –уллана торунларыны гъайын артыкъ эте (иржая). Эргишилерде бизде чакъы чыдамлыкъ ёкъ.

– Сизин эригиз – белгили дагъыстанлы художник Мухтар Къамболатов. Сиз ону булан нечик таныш болдугъуз?

– Биз башгъа-башгъа юртларданбыз, мен– Маллагентденмен, ол– Агъматгентден (Гъайдакъ район). Мени атам 11 йыл Агъматгентде совхозну директору болуп ишлеген, озокъда, жележекдеги агълю черим ону яхшы таный эди. Мухтаргъа уйленме заман гелгенде, огъар дос-къардашы Валиханни кёп кызылары бар деп ёрав этгенлер. Менден улду эки кызыардашым эрде эди, шо саялы магъа тергев берме башлады. Бизин мени булан бирче охуйгъан къурдаш кызым Мухтарны къардашы табушдурду. Биз о заман Магъачкъалада яшай эдик. Мухтар буса Москвада охуй эди, каникуллагъа ата юртуна гелген эди. Къурдаш кызым не багъаналар табагъанны билмей: «Сени тюшюмде гёрген эдим, ёлукъмасакъ ярамай», –деди. Биз ёлукъдукъ, онумуну гъакъында лакъыр этдик ва уйлерибизге къайтдыкъ. Артындагъы гюн ондан бирдагъы зенг гелди, къайтып ёлугъайыкъ дей. Мен бир затлагъа шекленме башладым ва обзюм булан гиччи кызыардашымны алып бардым. Биринчи гезик Мухтар арекден къарап тургъан, мени ушатгъан ва къардашына мени бирдагъы керен чакъырмакъны тилеген ва обзюню муратларын айтмагъа сюйген. Гезикли ёлугъувубузну вакътисинде Мурат бизин яныбызгъа гелди, ким экенни англатды ва магъа обзюню агълю чери болмакъны таклиф этди. Мен шогъар онча тргев бермедим.Тюзюн айтгъанда, Мухтарны башлап ушатмадым. Узакъ да гетмей, атам- анама: «Сизге къонакълай художник Мухтар жележек», – деп билдирдилер. Къарагъанда, мени гелеш-

ме сюе. Шону уйдегилеге айтгъанда, гиччи кызыардашларым: «Оланы сени гелешме гелсе тююл, дагъы иши ёкъдур», – деп кюлеп къойду. Мухтарны атасы гелип, уланы ва Саида бир-бирин яхшы таный ва агълю черлер болуп яшаса, тизив уягълю болажакъ эди деп айтгъанда атамны гёзлери аралып гетген: «Нечик таный, неге мен шо гъакъда бир зат да билмеймен». Мен огъар болгъан кююн хабарладым. Атам Мухтарны эдепли, намуслу улан гысапда таный эди, шо саялы оланы тухум-тайпасы булан къардаш болма бир къаршылыгъы да ёкъ эди. Мен атамны бек сюе эдим ва сен айтгъан кюйде болажакъ дедим. Ол магъа: «Мен сени ананг булан уйленгенде бек агъамиятлы къарарны къабул этдим. Сен жележек обмюрюнгню ким булан байлама сюегенингни обзюнг сайла», –деп жавап берди. Тек тойну алдында мен ёнкювлеримни гёрсетме урундум. Мухтаргъа барма сюймеймен деп тутдум. Шо заман атам яхшы къапас берип айтды: «Мен сагъа обзюнге эрингни сайлама ихтияр берген эдим. Сен буса мени атымны биябур этмеге сюесен». Мен Мухтаргъа уйренгенче аз заман гетмеди. Тек эрим гъакъыллы адам эди, мени герти гъалымны гёре эди ва агъвалатланы алгъасатмай эди. Муна гъали биз бирче яшайгъаныкъ 33 йыл бола ва огъар эрге баргъаныма бир де гъёкюмегенмен.

– Сиз эригиз булан бош заманыгъызыны, отпускагъызыны нечик оьтгересиз?

– Обзюгюз англама тарыкъ эдигиз(кюлей). Озокъда, бизин торунларыбыз булан.

– Мени буса выставкалагъа, театрлагъа барасыздыр деп эсиме геле эди.

– Озокъда, выставкалагъа да, театрлагъа да барабыз. Тек торунларыбыз– биринчи ерде.

*Лакъырлашывну юрютген
Руслан Бакидов*



Пулька

Яш чагъымда, гиччи уланъяш заманымда мен Магъачкъалада яшайгъан къардашларыма кѣп бара эдим. Оланы хоншусунда турагъан къатынгишини уъч аякълы Пулька деген ити бар эди. Ол бир тамаша атылып-атылып, сюрюне туруп чаба эди, башындан айланып, къайтып чаба эди. Мен итни есисине Пулькагъа не болгъанын сорадым, шо заман ол магъа давну йылларындагъы пашман агъвалатланы гъакъында хабарлады.

Итни башлапгъы аты ким болгъанны гъали биревню де эсинде къалмагъан. Пулька деп огъар гечге таба къойгъанлар. О заманларда Магъачкъалагъа хас дыгъаргъа гѣре, америкалы савут гелтириле эди. Нечик шо Каспий денгизден таба Дагъыстангъа дюньяны бир янындагъы ерлерден автоматлар, тюбеклер, тапанчалар, пушкарлар етишдирилгенин англама кыйын эди. Бир гезик шо савут булан бирче тушѣнка да гелтирилди. Биширилген эт булангъы темир къутукълар хыйлы заман ачыкъ кѣкню тюрбюнде тѣбе болуп турду, сонг бузулма башлады, ач-

гъанда дѣрт де янгъа яман ийис яйыла эди. Ахырда тракторлар булан денгизни ичине ташладылар. О заман шо не зат ѣкенни ва шону булан не ѣтме гереки бирев де билмей эди.

Гъали Пулькагъа къайтайыкъ. О вакъти ол дѣрт аякълы сав ит эди. Бир гезик ол авзунда янчылгъан тушѣнканы банкасын алып гелди, есиси огъар шону ачып ашатгъан. Ит гъакъыллы зат болгъан ѣкен, шо банкарлар огъар ва есисине ачдан ѳлмей сав къалма имканлыкъ бережегин анлагъан. Ол портгъа кѣп барагъан болду ва банкарланы урлай эди. Есиси шоланы ашгъа алышдыра эди, олар нечик ѳбе-хырлы яшавун узата эди. Тек бир гюн портну къаравулчусу итни ѳс ѣтген ва шекленивлери тувулунгъан. Пулька гезикли керен уругъа гелгенде, къаравулчу тюрбегин чечип, итге атышгъан.

Гюле Пулканы аягъына тийген. Къаравулчу итни ѳлтюргенмен деп тургъан, ит гъанцыллай туруп есисини янына гелген. Тек авзундагъы банканы ташламагъан. Есиси итни яралангъан аягъын гесип алгъан



ва бинтлер булан байлагъан. Пулька яшавун узатгъан.

Шондан сонг итде асгерчилеге бакъгъан якъда оьчлюк, оьжетлик гыслер тувулунду. Ол шо янгы тувгъан хасиятын оьзтёрече гёрсете эди. Ол гъапламай эди, оькюрмей эди, тек оьзлени къапуларыны алдындан асгер опуракъны гийген адам оьтегенде аягъындан хапмай къоймай эди. Сонг шоссакъат бурулуп, къапуларыны тюрюнден абзарына гирип яшына эди.

Къалмагъаллар башланды. Хабылгъан адам къапулагъа къагъа эди, абзар еси чыгъып, бек тамаша бола эди:

– Не ит?

– Не ит болсун, о чу оьтеген- барагъанланы хапмай къоймай. Муна буссагъат мени де хапды!

– Гиригиз, къарагъыз–мени бир итим де ёкъ, болма да болмагъан!

Гире эди, къарай эди. Гертиден де, бир гъаплава да, бир ит де ёкъ.

– Уйге гирме сюемисиз? Къайда сиз итни гёресиз?

Ит сулагъ ютгъандай, ёкъ болуп къалгъан. Гелгенлер гечигиз деп ёлуна тюше эди. Пулька буса уйню эшик алдында ин къазгъан эди ва гезикли «къоччакъ ишинден» сонг къалмагъал токъталгъанча, чакъырылмагъан «къонакълар» гетгенчеге шонда яшына эди. Шолай ол аягъын тас этгенине оьчлюк ала эди. Дав битгенде де ол шо чапгъынларын токътатмагъан эди...

Лев Дуров



Зульфия
Магъамматова

Шо янгыз мени уьстюнлюгюм тюгюл!

Избербаида билим берив управление иш гёрме башлагъанлы арадан 25 йыл оьтдю. Шо гёрмекли тархгъа байлавлу биз журналыбызда управлениени башчысы Зулфия Идрисовна Магъамматова булангъы баянлыкъны беребиз.

–Сизин загъмат ёлугъуз школадан башлангъан. Шо педагог–филолог гысапда топлагъан сынаугъуз сизге шагъарны бютюн билим берив тармагъыны ишин юрютме кёмек этдими?

–Школада 20 йылдан да артыкъ ишлеп, мен бизин тармакъда тувулунагъан четим масъалаланы сырларын, чечив ёлларын билемен ва англайман. Шо, озокъда,, магъа бугюнго ишимде кёмек эте.

– Шо кзулукъда сизин аслу борчугъуз недир? Оьзюгюз учун шо борчну белгилегенмисиз?

– Мен шулай айтар эдим– шагъарны билим берив кзурумларыны асувлу ишин ва оьсююн болдурмакъ. Шо чалышывда сен ал сыдыраларда уьлго болуп токътама тарыкъсан– мен шолай гысап этемен.

–Школадагъы ишигизден сонг управлениеге чыкъгъанда не ймик аслу четимликлеге, къыйынлыкъларгъа расландыгъыз?

– Педагогика чалышывумда бары да масъалалар бир коллективни ичинде– муаллимлер, охувчулар, оланы ата-аналары кзуршалып чечиле эди. Управлениеге чыкъгъанда шо масъалаланы оьлчевю шайлы артды. Тек бек къыйын эди деп айтма болмайман. Четим, тек тийишли гъаракат этсенг, чечме бажарыла.

Школадан сонг бу управлениеге гелгенче мен бир нече йыл Дагъыстанны билим берив ва илму министерлигинде де ишледим. Шо сынава да магъа уллу кёмек этди, кёп затгъа

уьйретди ва шону булан бирге школада топлагъан уьйренишлеримни, мердешлени тас этмедим ва толумлашдырдым.

Мени учун гъар заман алгъасавлу, кёбюсю гъалда кёплер ушатмажакъ къарарлар чыгъармакъ четим эди. Управлениени башчысы гысапда, айланамда билим беривге, гертиден де жаны авруйгъанланы жыймакъ деген борч токътагъан эди. Оланы тувулунгъан гъалларда ишлемеге уьйретме герек эди, тувулунгъан масъалаланы яшавгъа чыгъарывда тийишли ёлларын белгилегенден къайры, гече-гюн ишлеп, шогъар харж да тапмакъ эди.

–Сиз кёп гьюрметли савгъатланы есисисиз. Къайсын оьзюгюз учун лап сыйлысы деп гысап этесиз?

– Лап сыйлысы биринчи савгъатым– 2009-нчу йылда умуми билим береген идараланы арасында юрюлген бютюнроссия конкурсда утдум ва 100 минг манат премия булан къыйматландым. Шо янгыз мени уьстюнлюгюм тюгюл эди– Избербашдагъы 3 номерли школыны коллективини къайратлы загъматыны натижасы. Мен бугюн де олар булан ювукъ, исси аралыкълар юрютемен ва мени муаллим, ёлбашчы гысапда тувулунувума кёмек этгенине гъакъ юрекден баракалламны билдиремен.

– Сиз управлениеге башчылыкъ этеген заманны ичинде билим берив тармакъда макътанма, оьктем болма чакъы себеплер бармы?

– Бизин лап уллу уьстюнлюгюбюз– бары да затны обсюю токъ-талгъан замангъа да къарамай, иш къурма башлагъаныкъ. 2021-нчи йылда бизин шагъар республиканы муниципалитлерини арасында лап артда къалагъанлардан гысаплана эдик буса, гъали инамлы кюйде алгъа юрюйбюз, бирисинден де къалышмай гъар тармакъда, шоланы арасында билим беривде гърмекли натижалагъа етишебиз.

Ондан къайры, бизин бары да охувчуларыбызгъа озлени пагъмуларын гърсетмеге имканлыкълар яратгъанбыз, педагоглар да озлени даражаларын артдырма къасткъыла. Биз кеп ареклерден башлагъан эдик, тек гъаракатыбызны натижаларын бугюн ачыкъдан гърмеге бола. Шо якъдан бизин даим якълайгъан Избербаш шагъар округну башчысы Расул Бакаевни къошумун да эсгермейли болмайман.

– Избербашда «Билим берив» деген милли проект яшавгъа нечик чыгъарыла?

– «Билим берив» ва «Демография» проектлеге гере, 2023–2024-нчу йылларда шагъарны гъар тюрлю районларында умуми кюйде алгъанда, 600 яшгъа ери булангъы уьч яшлар баву ачылды. Шону булан яшланы школадан алдагъы билим алывуну санаву да, сан яны да артды.

Ондан къайры, биз «Умуми билим берив школаланы янгыртыв» деген федерал программада ортакъчылыкъ этебиз. Шо программагъа гере, 2023-нчу йылда Совет Союзну Игити П. Дмитриевни атындагъы 3 номерли школада ва М. Магъамматовну атындагъы 11 номерли школада уллу ремонтлар этилди. Шогъар шагъарны бюджетинден 144 миллион манат харжланды.

Оьтген йыл «Яшлар ва жагъиллер» деген милли проектге гере, 10 номерли школада да 107 миллион манатгъа токътайгъан янгыртыв ишлер оьтгерилди. «Агълю» деген проект булан 10 номерли яшлар бавунда да ремонт этдик.

– Школалардагъы ишге жагъил муаллимлени къурушмакъ ва оланы шо ишде сакъламакъ учун не этиле?

– Бир нече школаларыбызда психолого-педагог класларын ачгъанбыз. Сёз ёругъунда айтгъанда, 2025-нчи йылда шо класланы битдирген алты охувчубуз педагогикадан оьр билимлер алагъан институтлагъа тюшгенлер. Олар дипломлар алгъан сонг, анадаш школаларына къайтар деп умут этебиз. Насигъатчылыкъны масъаласын да тергевсюз къоймайбыз, тийишли агъамият беребиз. Шо жагъил муаллимлеге сынавлу педагогланы сынавундан тез уьйренме, муаллимликни сырларына тюшюнме кёмек эте.

– Охувчулагъа гележекдеги касбусун танглавда не йимик проектлер яшавгъа чыгъарыла?

– Шолайланы арасында «Биринчи касбу», «Гележекге билет» деген проектлени эсгермеге ярай. Бизин школалар Избербашдагъы Индустриально-промышленный ва М. Межитовну атындагъы педагогика коллеж булан тыгъыс байлавлукълар юрюте, касбу танглавгъа байлавлу конкурсларда ортакъчылыкъ эте. М.Межитовну атындагъы педагогика коллеж ашбазны, медсестраны, программистни ишинден биринчи билимлерин алма къарай. Педагогика коллежни кюрчюсюнде ачылгъан Кванториумдагъы дарслагъа бара.

– Нечик ойлашасыз, школаларда бугюн тарбиялав иш не къайдалы оьтгерилме, юрюлме тарыкъ?

– Озокъда, мен шу пелен къайдасы тюз ва онгайлысы болар деп таклиф этмеге болмайман. Тек школадагъы тарбиялав иш яшлар булан гъар гюн дегенлей, ёлугъагъан педагогланы гъар гюнлюк къаныгъывлу, жаваплы гъаракаты булан амалгъа гелегенине бек инанаман.

Мен ойлашагъан кюйде, лап аласу– биз школадан не адамны чыгъарабыз, онда не йимик къылыкъ–тарбия кюрчюлени салып болгъанбыз ва ол уллу яшавгъа гъазирми. Озокъда, намуслу ватандашланы тарбияла-

макъ учун школа яшланы ата-аналары булан бирликде, тыгъыс байлавлукъда чалышма герек. Къужурлу къысматы булангъы, озълени макътавлу, къоччакъ ишлери булан республикабызны, уълкебизни атын данггъа чыгъаргъан адамлар булан ёлугъувланы гъазирлеме тарыкъ.

– Шагъарда пагъмулу яшлар булан иш гёрюв нечик кзурулгъан? Избербашлы охувчуларыны олимпиадаларда, конкурсларда гёрмекли натижалагъа етишгенликге байлавлу мисаллар гелтирип боламысыз?

–Бары да билим берив идараларыбызда пагъмулу яшлар булангъы иш мекенли кзурулгъан. Гъарисине айрыча педагог бегетилген. Гетген йыл 49 яш школаны алтын медальгъа битдирген. 52 яш школаланы охувчуларыны арасында ытгерилеген бютюнроссия олимпиаданы регион бёлюгюнде алдынлы ерлени къазангъан.

Яш яратывчулукъну янында иш гёреген, озюне Муслимат Ипиева башчылыкъ этеген уългюлю хореография ансамбль гъар тюрлю даражалардагъы конкурсланы ва фестивалланы утгъан. «Орбита Фест» ва «Ред Стайл» деген халкъара конкурс фестивалда уъч де номинацияларда лауреатлар болуп токътагъан. Нальчикде ытгерилген халкъара конкурсда Гран-прини утгъан. 2025-нчи йылда «Гъыгъыз, къызлар» деген регионара конкурсда уъчюнчю ерге ес болгъан.

«Юлдузланы симфониясы» деген инчесаниятны ва яратывчулукъну бютюнроссия конкурсда Ханум Шайыхгъасанованы ёлбашчылыгъы булан иш гёреген «Грация» деген яратывчу бирлешивюню яш гимнастлары биринчи даражалы дипломну алгъан. 2025-нчи охув йылны натижаларына гёре, 12 номерли школаны охувчусу Мариям Къазиханова пачалыкъ экзаменлерде къазангъан къыйматларына гёре, Республиканы Башчысыны янындан 100 минг манатлыкъ премия булан савгъатлангъан. Гетген йыл буса, шолай преми-

яны экзаменлерде химиядан 100 бал къазанып, 11 номерли школаны охувчусу Лейла Шагъбанова алгъан.

1 номерли школаны охувчуларыны командасы Президентни ярышларында алтынчы ерни утгъан. 10 номерли яшлар бавуну гиччипавлары школа чагъына етишмегенлени арасында ёл низамгъа багъышлангъан бютюнроссия олимпиада да алдынлыкъны къазангъан. 13 номерли яшлар баву «Дагъыстан Республиканы инг де яхшы яшлар баву-2024 йыл» деген конкурсда Билим берив министерликни премиясы булан савгъатлангъан.

–Сизин учун чалышывугъузда ругъ, илгъам, гюч береген недир?

–Инг алдын гючню де, ругъланывну да торунларымдан аламанмагъа олар булангъы гъакълашып, сыр чечив даим етишмей. Мени аявлу Мусам ва Таймиям менден кёп арекеде яшай. Тек олар мени юрегимден, эсимден таймай. Дагъы да гюч ва илгъам мени гиччи ватаным – Гъайдакъ райондагъы Мажалис юртум бере. Мен онда тувгъанман, ысгенмен, онда мени атам-анам гёмюлген ва магъа бек ювукъ адамлар тура. Гъар гезик онда алгъасайман, гезикли ёлугъувумну сабурсуз къаравуллайман, анадаш гъава булан тыныш аламан, гъайран табияты булан сукъланаман, тухум тамурларым булан ыктем боламан.

–Педагогика да биринчи абатларын алагъан жагъыл касбучугъа не ёрар эдигиз?

–Хаталардан ва къыйынлыкълардан тартынмай алгъа юрюмек – олардан кзутулма бажарылмас, тек тюзлеме бажарылар. Сорама тартынмагъа тарыкъ тюзюл, билимлерингни артдырма, иш ёлдашларынг булан гъакълашма, сиптечилик гёрсетмеге къара. Шо заман алгъа барыв сезилмей къалмажакъ..

*Лакъырны юрютген
Хамис Шамилова*



Менделеевни Кавказ сапарлары

Аты бютюн дюнъягъа белгили химик– Дмитрий Иванович Менделеев Дагъыстанда уьч керен (1863–нчю, 1880–нчи, 1886–нчы йылларда) болгъан. Биринчилей 29 йыллыкъ жагъил алим Кавказгъа Бакюде хыйлы нап батагъаларыны есиси, далапчы В. Кокоревни чакъырывуна гёре гелген. О заман 29 йыллыкъ жагъил алим табиий ягъарлыкъны сан янына байлавлу хас ахтарывлар оьтгерип, оьзюню ойларын, таклифлерин бермеге герек эди. Агълюсю Феозва Никитичнаны янгы тувгъан кызы Маша булан ювукъ къардашларын да къоюп, Дмитрий Иванович Нижний

Новгороддан, Къазандан таба геме булан Аштархангъа етишген ва сапарын Каспий денгизден узатгъан.

Сапарыны барышыны гъакъында биз ону гъар гюн йимик къатынына язагъан кагъызларындан билме болабыз: «Тангала денгизге чыгъабыз. Петровск ва Дербентде токътажакъбыз, сонг Бакюге... Бакюде ялкъывлу тюгюл ва таза гъавасы бар деп айта-лар».

Шондан сонггъу кагъызында оьзюне Бакю нечик таъсир этгенни хабарлай: «Мундагъы ерлени бир тамаша оьзтёречелиги бар. Къайда къарасанг, айланангда ташлар. Ари-

де денгиз, ондан да ариде бийик тавлар. Гъасиликалам, къарап сукълан-ма себеп бар. Бакюде ва айланасында хыйлы халкъ тура, неге тюзюл, гертиден де Яратгъаныбыз оланы гёзел табиаат булан языкъ этмеген. Таш ерлер буса да, будай озлюгюнден оьсе. Юзюмню пудун 15-20 кепекге сатарлар, чилле, юн лап къыйматлангъан затлар. Шагъарда турагъанлар перслер булан къошулгъан татарлар. Яман адамлар тюзюл, сабур-саламатлы. Ишлейгенлеге аш булан бирче айда 5-4 манат тёлейлер....Сагъа ва Машурагъа да мунда яшамагъа яражакъ эди. Бакю татарлы шагъар буса да-низамлы ва къылыкълы ер. Суратын тапма къарарман, аслусу буса-ишимни тез этип, сени янынга болгъан чакъы тез къайтма къаражакъман. Аявлумну, бизин алтын гесегибизни мени атымдан оьпмеге унутма».

Дмитрий Иванович гъар язгъанында агълю черине саламлар йиберегенден къайры, озюн ва Машеньканы савлугъун къорума тилей эди. Уьйден кагъызлар нече де узакъ геле

эди ва бек сюеген къызы гечингенни къайтгъан сонг билген.

Менделеев сапарында бир затны да къутгъармай гёрген затны гъакъында яза. Мисал учун, отгъа, ялынгъа сужда къылагъанланы килисасыны къырыйында ерден чыгъагъан газны гъакъында ол булай эсгере: «Олар бу бойларда хыйлы асрулар алда къонушгъанлар, озлени килисасын къургъанлар. Шону гёрюнюшю гъайранлыкъгъа къалдыра. Ичинде дуалар этеген акъ опуракълар гийген, башына акъ чалма байлагъан биргине-бир адам къалгъан. Дуаларын ол хыйлы ареклеге эшитилеген кюйде зурнайын согъувдан башлай, йырлай, тобукъларына олтуруп, накъырасын зангырта. Айланасына жыйылгъанлагъа татли кампетлер оьлеше. Килисаны абзарында бир нече сёнмейген отлар бар».

Алим Бакюдеги ахтарывларындан сонг напны ишлетеген ва озге ерлеге етишдиреген кюйлерине байлавлу бек пайдалы таклифлер берген. Шо буса далапчыгъа гелимлерин шайлы артдырма ёллар ачгъан.



Менделеев шо уллу пачалыкъ агъамияты булангъы иш экенни шоссат англагъан. Савдюгерчи башлагъан иш Россияны гележекдеги уллу нап чыгъарып тармагъына айланып болажагъына тюшюнген. Сонг ол бютюн оьмюрю шо ишге кеп тергев эте тургъан: макъалалар язгъан, докладлар этген, пачаны атына кагъызлар язгъан.

Экинчилей, Менделеев Кавказгъа арадан 17 йыл обтюп гелген. Ол напчыланы уьстюнлюклери булан ювукъдан таныш болмагъа, оьз гезлери булан гёрмеге сюе эди. Ондан къайры, оьзюню напны тувулувуну байлавлу илму къаравлары тюзмю экен деп тергеме хыялы бар эди. Финанс министерлик огъар сапарына тийишли харж гёрсетген. Гезикли сапарында алим булан бирче уланы 15 йыллыкъ Владимир де бар эди. Ол 1880-нчи йылны июнь айны 11-нде Темир-Хан-Шурадан уьюне яза:

«Аявлу анам ва Леля биз сав-саламатбыз, сизге де шону ёрайбыз. Бакуде 18 гюн туруп, геме булан Петровскиге гелдик. Чакъ атив эди. Шонда арбаны тутуп, эртен сагъат 7-де Шурагъа тербендик. Петровскиден Темир-Хан-Шурагъа 43 чакъырым ёл бар. Ёл башлап, тюз ерлерден оьте, сонг бийик тавгъа оьрленме тюше. Эки сагъатдан Петровскиден чыкъгъан сонг биз тавланы арасына тюцдюк. Тюнде авул ва отланагъан гамиш, сыйыр, эчки сиривлер гёрюне. Бир сагъатны узагъында оьрленген сонг, тюпге тюшме башладыкъ. Къабургъасындагъы бийик ярда алдагъы шавхалны къаласы ерлешген Капир-Къумукъдан оьтдюк. Ярым сагъатдан Дагъыстанны баш шагъары Шурагъа етишдик. Биз онда Эристов бийни уьюнде токътадыкъ. Биз ону булан тангала оьзонде кюкюрт чыгъарагъан Чиркъатгъа баражакъбыз. Шурада чакъ бек бузукъ, токътамай янгур ява. Савболугъуз».

Артындагъы гюнокъ, ата ва улан ерли эмли сувлар булан таныш бо-

луп, ёлун узаталар: «Петровскиден Владикавказгъа барабыз, сонг Къобан ва Къара денгиз. Аман туругъуз. Къучакълайман. В.Менделеев».

Къайтгъан сонг да олар шо сапарын дагъы да хыйлы заманлар эсге ала тургъан ва Кавказдан гезикли хабар етишгенде, атасы уланына: «Володя, сагъа минг макътавлар, сен ачгъан батагъа уллу кёл чакъы нап берген, гъали де токътатып болмайлар...».

1886-нчы йылда Д. Менделеев кызы Ольга булан къайтып, Кавказгъа тербене. Оланы сапарда агълюсюню къурдашы, алимни суратларын этген художник Н. Ярошенко узата. Ольга оьзюню эсге алывларында шо гъакъда булай яза: «Магъа 18 йыл болагъанда, атам мени оьзю булан Кавказгъа алып барды. Шо сапар къужурлу агъвалатлар булан эсимде къалгъан. Биз Кисловодскиде эки яда уьч гюн турдукъ, сонг арбагъа да минип, Минеральные Водыгъа етишдик, шону булан да сапарыбызны токътатмадыкъ. Владикавказда, Бакуде ва Тифлисте болдукъ».

Озокъда, Ольга макътавлу кавказ бийивлени де гёрген: «Бирден музыка токъталып къалды, «Лезгинка! Лезгинка!»-деген тавушлар чалынды. Ортагъа милли опурагъын гийген жагъил адам чыкъды. Гёзел кызы-яшгъа ювукъ болуп, башын энкейтип бийиме чакъырды. Мен алда бир де шолай бийивню гёрмеген эдим. Олар гъавадан саркъыймы экен деп эсиме геле эди».

Менделеевни кавказ сапарларындан сонг, Россияда напчылыкъ тармакъ оьрленме башлай, янгы тармакъны оьсювюне байлавлу къарарлар къабул этиле. «Напчылыкъ Нобельни, Рогозинни яда Кокоревни иши болма тюшмей, Россия промышленностну иши болма тарыкъ»,– деп яза эди аты дангъа айтылгъан алим Менделеев.

Гюлнара Асадулаева

Тастар согъувну герти устасы

(Башы 18-нчи бетде)



Барият Къарамурзаева сокъгъан тастар

Бизин мухбир



Зада
Макъсудова

Школа туюл, исси ожакъ

Дурус, сынавлу касбучу, бажарывлу ёлбашчы. Ону яшаву бюс-бютюнлей гыслени кюрчюсюнде кзурулгъан деде ярай. «Магъа неге гъали де пенсиягъа чыкмагъансан деп кёп сорай болалар,– дей Зада. – Мен шо соравну маънасын англамайман. Нечик мен оъюмден, яшавумдан айрылма герекмен? Школа, яшлар–шо мени ишим. Шо тыныш алагъан гъавам. Шосуз мен туруп болмайман», – деп тамашалыкъ эте ол.

Муна ону адатлы иш гюню. Эртен дарслар, директор гысапдагъы ишлери. Ахшам дёртден сонг лап агъамиятлы затлар башлана. Огъар уюне конакълай яшлар геле. Оланы арасында гиччипавлар, етим кългъанлар, сакъатлар ва кыйын хасияты булангъы оърюм яшлар бар. Эки-уъч туюл, 20-гъа ювукъ бола. Ол шолай нечесе яшлагъа кёмек этген, кыйынлы мюгълетлеринде табылгъан. Бир-бирде шонча да къавшала эди, гъалы, гючю кълмады деп эсинге геле эди. «Тек ачасан эшикни – посагъада сагъа инамлыкъ этип къарагъан яш гёзлени гёргенде, бары да затны унутасан, – деп эсге ала ол. – Сонг къавшалгъанлыкъ, талгъанлыкъ шо гёзлни янында бир зат да туюл экенни англайсан. Шосагъат жыйыласан, иржаясан: ««Гиригиз, гиригиз! Хошгелдигиз!» –деп къаршылайсан».

Тавлар элинде хабарлар тез яйыла. Адамлар Кегерде яшлагъа кёмек этип болагъан ер бар деп эшителер. Етим яшланы, тарчыкълы ожакъларда

оъсегенлени айланадагъы юртлардан гелтирме башлагъан. Гелтирип яшырмай: «Билимлер сама алсын», – деп тувра айта эди. Зада оъзюню дарсларын адатлы артдырып таблицада башламай эди. «Математика – охув китапларда яшап турмай,– дей ол.– Математика базарларда, тюкенлерде оъмюр сюре. Къырыйындагъы акъчаны, сагъа алгъан малынг учун нечакъысын къайтарма герекни билип, санап бажарма тарыкъсан. Мени бир охувчум бар эди, математика булан кзурдашлыкъ юрютме суймей эди. Мен ону кълуна акъчаны да тутдуруп, тюкенге бакъдырдым. Татли сув, экмек ва уъч алма сатып алма тиледим. Ол буса къайтып гелип: «Мен бары да затны тюз санадым, гъатта мени макътадылар», – деди. Шондан сонг ону математикагъа бакъгъан якъдагъы янашыву алышынды. Бир башлап адамны аякъ уьстге салма тарыкъ, сонг буса теоремалар ва тапшурувлар. Ёгъесе, шолар бош башгъа гирежек ва тез учуп ёюлажакъ».

Ол Дагъыстанны ат къазангъан муаллиминден къайры, охувчуланы анасы. 2014-нчу йылда ол сакъат яшлар сакъланагъан Магъачкъаладагъы уйге баргъанда, шонда уъч авруйгъан яшны гёрген – Сергейни, Муратны ва Хадижатны. Оланы аврувлары бек четим аврувлар эди, шо саялы яшланы оъзлени агълюлерине алма сюегенлер табылмай эди. Зада яшланы уъчюсюн де Кегерге алып гетген. «Гиччи затлар, оланы кёмек-



сиз къоймагъа яраймы? – деп эсге ала олва тавушу къартыллай. – Булай да яшавун бары да затдан магърюм къойгъан. Билемисиз– аналыкъ яш тапгъанлыкъ тюгюл. Герти аналыкъ шо авлетингни не гъалларында да янгыз къоймажагъынг, айрылмажагъынг болуп токътай. Врачлар тамаша бола эди, тек тав гъава, милли ашлар ва ону сюювю яшланы къолайгъа къайтаргъан. Серёжа аварча сёйлемеге башлагъан, Мурат буса елден, гъава гъаллардан барометр йимик, тангала чакъ нечик болажагъын мекенли айтып бере эди.

Огъар: «Нечик гъар-бир затгъа етишип боласыз?»–деп сорасанг, къолун силлеп къоя. Гечелер Толс-

тойну, Макаренкону асарларын охуй. Агъасын оьлтюргенлерден оьч алмакъны гъакъында ойлашагъан оьрюм яш булан нечик умуми сёз тапмакъны ёлларын излеген. Тапгъан, хыйлы лакъыр этген, огъар инангъан. «Ону булан бек къыйын эди, – деп мюкюр бола Зада. Агъасыны яшавун къыркъгъанлар эсине тюшгендокъ, ачувлары чекелерине чыгып гете эди. Мен огъар унут, гечип къой деп, айтып болмай эдим. Мен айта эдим. «Агъанг сен врач яда къурувчу болгъанны сюер эдими? Яда шо оьчлюк саялы туснакъгъа тюшгенни атив гёер эдими? Биз олтуруп бирче йылай эдик. Ол гележек яшаву–оьчлюк тюгюл, агъасыны бир

де унутмай ярыкъ эсделигин сакъ-ламакъ. Ол яхшы адам болуп ѳсдю, гъали Москвада юристге охуй. Шолай мисалланы мен дагъы да кѳп гелтирме боламан. «Мени сигърулу таягъым ѳкъ, – дей ол.– Мени лакъыр ѳтмеге заманым бар. Бир-бирде бир зат да айтмай янаша олтурма тюше. Олар лакъырны ѳзлер башлайлар. Мен олагъа рагъму– шо осаллыкъ тюгюл, герти уллу гюч ѳкенни гѳрсетемен.

Ону ва уллу агълюсюню яхшылыгъындан Тѳбен Кегердеги школа ябылма тюгюл, инг яхшы билим идараланы сыдыраларына къошулду. Неге десегиз, шо школа тюгюл, исси ожакъ. Ол яшлар учун ашамлыкъ малланы ѳзю сатып ала, ашбазгъа ѳзюню алапасындан къошум гъакълар бере. «Не ѳтерсен дагъы, – деп кюлей ол,– математик бусам да бухгалтериядагъы санавлар бир-бирине рас гелмей. Озокъда, муаллимлени алапалары аз. Тек охувчугъа: «Гечип къой, бугюн шорпа ѳкъ, неге тюгюл, мени акъчаларым битген», – айтып боламысан.

Ону уллу абзарында уъч уый бар. Гъарисинде– яшав. Ону яшлары, уланы Марат ва къызлары уллу болгъан анасына кѳмек ѳте.

– Олар – мени аслу аркъатаявларым,– дей ол ѳктем кюйде. –Бир-бирде мени де уйрете.– Анам, къарсалама, бары да зат яхшы болажакъ дейлер. Олагъа аш гъазирлемек, гиччилерине дарслары булан кѳмек ѳтмек – бизин агълюде юрюлеген мердешлени бириси.

Бираз алдын ону «Дагъыстанны алдындагъы къуллукълары учун» деген орден булан савгъатлагъанлар. Савгъатны Республиканы Башчысы Сергей Меликов тапшургъан. Ону учун шо савгъат янгыз ѳзюне гъюрмет ѳтегенлигини белгиси тюгюл, ол яшавда тюз ѳл булан юрюйгенликни тасдыкъ ѳтегенликни шагъаты.

– Тюзюн айтгъанда, мени пачалыкъ савгъатгъа гѳрсетген хабар

ѳтишгендокъ, башлап адап къалдым, онча агъамият бермедим. Тек Сергей Алимович къутлайгъанда бек исси сѳйледи ва шо заман гъис ѳтдим. Орден тюгюл агъамиятлы, бизге гъали юртгъа гелеген герти кѳмек. Гъар кварталда Сергей Алимович яшлар учун савгъатлар, опуракълар бакъдыра. Аллагъ рази болсун огъар, яшлагъа шо– уллу сююнч ва гележекге инамлыкъ.

Ол кант ѳтмей, иржайып айта: «Кант ѳтмекден не пайда. ѳзюм шу ѳлну танглагъанман». Сонг терезеден абзарда футбол ойнайгъан яшлагъа къарап, къоша: «Танглагъанманмы ѳкен? ѳзю яшав мени сайлагъандыр деп ойлашма башлайсан, мен буса рази болуп къалгъанман ва бир де шогъар гъѳкюнмегенмен».

Муна шулай бизин хабарыбыз. 45 йыллыкъ уъстюню кюйдеги чалышывну гъакъында тюгюл, ѳтген йылланы гъар гюнюн рагъмудукъгъа багъышламакъны гъакъындагъы сыр чечив. Ол Тѳбен Кегерде яшагъан чакъы яшлар бир зат учун да талчыкъмажакъ. Неге тюгюл, оланы баш муаллими– сююв. ѳзюне макътавлар ѳтмей, шып болуп, 20 яшгъа шорпа бишире, 10 керен тапшурувну англата ва тарыкъ мюгълетде къолундан тутта. Неге тюгюл, башгъачалай болмагъа кюй де ѳкъдур.

Саният Эмирова



Ананы сыр чечивю

Мен даргили къатынман, тав юртланы бирисинде тувгъанман, эрте эрге баргъанман. Уйленгеним атам учун бек пайдалы эди. Ону къолунда дагъы да менден къайры дёрт яш къалгъан эди. Эрим бойлу-сойлу, мени учун лап исбайы ва сююмлю адам эди. Мен огъар тогъуз яш тапдым, тек дёртюсю тюгюл къалмады. Яшав о заманлар обтесиз кыйын эди. Амма Абдусалам бек насипли эди. Насип буса адатлы кюйде узакъ болмай.

Бизин тавлагъа да давлар-явлар гелди. Биринчилерден болуп эрим

фронтгъа гетди-агълюбюзню умутлары ва аркъатаяву. Узакъ гечелер очакъны алдындагъы бешикде яшланы чайкъай туруп, бюлдюр-бюлдюр гёзьяшлар тёге эдим, дагну ва шону башлагъанланы налатлай эдим.. Тек балагъ да янгыз гелмей. Бизин алгъасавлу кюйде тавлардан тюз бойлагъа, хоншу Мычыгъыш Республикагъа гёчюрдюлер. Тез жыйгъан палтарым, гиччи яшларым ва авруйгъан къартларым булан болагъан кююбюзде янгы ерлеге етишмеге къарай эдик. Сувукъ ва ачлыкъны, аврувлар ва ювукъ адамланы облюмюн биз



Магъаммат Шабанов. Гёчювчюлер. 1988 й.

гёзьяшларыбыз къуругъан кююнде оьтгердик.

Гёзьяшлар ёкъ эди– барысы да агъылып битген эди, шолай бизин йимик анадаш ерлеринден бир затда да айыбы ёкъ ареклердеги къарлы азият чёллеге сюрюн этилген, хыйлы азап чекген, тек халкъын сакълама болгъан мычыгъышлар да. Аллагъутаала бары да оьлгенлер, яшлыгъын гёрмегенлер, къартлар, дав майданларда жанын сёкген асгерчилер, яш тапгъан къатынлар, къара къайгъыгъа дёнюп, оьлген аналар женнетлени тёрюнде болсун. Амин я Аллагъ!

Фронтоникни къатыны деп мени яшларым булан арыв къурулгъан эки къабатлыкъ уйлерде ерлешдирдилер ва биз янгы яшавгъа уйренме башладыкъ. Къаратангдан гечелер болгъанча ял алып не зат экенни унутуп, колхоз авлакъларда ишлей эдим. Кант этмей эдим. Кимге этерсен, авур загъматдан баш къачырмай эдим– агълюнню сакъламагъа тарыкъ эди. Яратгъаныбызгъа дуалар эте эдим, дав тез битгенни, эрим ва оьзгелери сав-саламат къайтгъанны тилей эдим.

Шюкюр Аллагъгъа! Дав битме бир йыл къалып, сан-саны яралангъан, тёшю орденден толгъан эрим уюне къайтды. Сизге, жагъыл адамлагъа, мени сююнген кююмню англама къыйын. Мен бек къурч ва жагъ къатын эдим, тек аш этегенде де, колхозда ишлейгенде де гёзьяшларымны токътатып болмай эдим. Насипли къатынгишини гёзьяшлары агъыла эди. Мен шолардан бир де уялмай эдим. Шондан сонг Аллагъгъа дагъы да ювукъ болдум, огъар минг алгъышлар эте эдим.

Абдусалам, шо ач дав йылларда къолубузгъа тюшген-тюшген затны ашай эдик деп айтма сюемен. Аслу гъалда къычытгъанны, гъанкюню,

тепелени жыйып, шорпалар, чудулар эте эдик. Яхшы чы шолар шо бойларда кёп оьсе эди. Заманда бир столда экмек де ва гъабижай ундан чапелеклер-мичарилер де бола эди.

Бир гезик мен эс этме башладым, гече эртенге деп къоюлгъан, догъагъа салынгъан ашлар ёкъ болуп къала. Яшларым этмеге болмай эди, мен сав гюнлер олар булан доланаман, хоншуларыма да айып салма себеп ёкъ. Бизде оьзю йимик адамны аш гесегин бирев де урламажакъ. Эрим бир нече гечелер юхламай турду. Уручуну къолундан тутма сюе эди. Бир гюн танг вакъти эрим уйню ичине уьстю йыртылгъан, ёлакъ бети булангъы 4-5 йыллыкъ улангъашны гийирип гелди. Ол къачма къарамай эди, мычыгъышча бир затлар сёйлей эди. Эрим англатгъан кюйде, уланпав биз турагъан уйлени есисини яшы. Нечик ата-анасындан айрылгъанын, янгыз къалгъанын билмей эдик. Бир затны мекенли биле эдим– нечакъы къыйын болса да, биз ону къоруума, сакълама борчлубуз. О заманлар юртларда энкеведешниклер айланып, шолай янгыз къалгъан яшланы, къатынланы, къартланы излей эди, сонг табып, оьзлер булан алып гете эди. Бизде бир гезик тёшекде авруп ятгъан яшны бармакъларына инелер булан чанчып, ол мычыгъышча къычырмасмы экен деп къаравуллай эди.

Шону Абдусалам, барысын да биле эдим, тек мен инг алдын анаман ва шо яшны улдуланы этген терс ишлеринде, гюнагъларында бир айыбы да ёкъ эди. Гечелер булан ону энкеведешниклерден нечик къоруюм деп ойлаша эдим. Эрим фронтоник гысапда юрт советге гире эди ва чекистлени гезикли тергевлери къачан оьтгери-лежегин алданокъ билмеге бола эди.

Магъа къорувчу ой аранда къуругъан кюреге сюеклер булангъы

кѡапгѡа урунгѡанда гелди. Бир ай алѡякѡда, яшларым кѡайнар гѡюрбечни сувума кѡоймай ашагѡанда сав гюн бир сѣз айтып болмай эдим. Гѡали мен не этме тарыкѡны биле эдим... Оѡзлени ожагѡына чекистлер гирип гелгенде тамаша болгѡан: абзарда терек тюпде тѣшюнде хыйлы савгѡатлары булангѡы фронтовик олтургѡан, янында буса жувулмагѡан нас бетлери, йыртыкѡ гѣлеклер ва шалбарлар булан яшлар чабып айлана.

Яшлар бары да оѡзлеге чекистлер берген соравлагѡа адам англап болмасдай мырыллай эди. Шолай чекистлер бир зат да билмей гелген кююнде чыгып гетдилер, тек шону булан оланы тергевлери токѡтамады, магѡа гѡар гезик гѡюрбечни гючюн кѡоллама тюше эди.

Шо сегиз айны ичинде Абдусалам нечакѡы кѡыйналдым, янгыз Аллагѡ биледир. Бир гюн яшны кѡардаш адамы алып гетмеге гелгенде юрегим ярыла аз кѡалды. Шо мени оѡзюм тапмагѡан ю-нчу авлетим эди, тек оѡзюмню яшымны йимик сюе эдим, ону гележеги учун талчыгѡа эдим.

Тек заманлар кѡысгѡа кѡыш гечелер йимик тез оѡте ва унутула. Мычыгышлар анадаш ерлерине кѡайтгѡанда биз бир кѡавгѡа да гѣтермей, башгѡа ерге гѣчдюк. Янгы уйлер кѡурдукѡ. Уланларым уйленди, торунларым тувду, яшав тюзелди. Бары да зат унутулажакѡ эди... Тек бир гюн мен аш этип турагѡан уйге эрим гѣяшларын сибире туруп, бийик, кѡара генг плаш ва кѡара шляпа гийген эргиши булан гирип гелди.

Мен бир зат да англамай, манг болуп токѡтагѡанман. Тек ол шляпасын чечип, гѡюрбеч булангѡы банканы магѡа багѡып узатгѡанда, бары да затны англадым. Я, мени Аллагѡым! Дюнья чайкѡалып гетди, кѡолумда-

гѡы сукара ерге тюшюп хум-хуват болду, мен астаракѡ тахтамекини ягѡасында олтурдум. Мен ону таныдым, мени гиччи мычыгышлы яшымны гѣзлеринден таныдым, тек мен дагѡы бир затны да гѣрмей эдим- гѣзѡяшларым кѡоймай эди. Ол мени алдымда тобукѡларындан тургѡан эди, кѡолларымны оѡбе эди ва йылай эди, мени гиччи, уллу мычыгышлы балам.

Тюзю, шо мюгѡлетлени Абдусалам сагѡа нечик сѣзлер булан етишдирегенни билмеймен. Гѡали мен ону тилин англай эдим, тек Аллагѡ булан ант этемен, англамай болгѡан бусам да, мени азиз яшымны юрегим булан англар эдим. Шо Яратгѡаныбызны бизге, аналагѡа, этген савгѡаты! Шолай биз гѣрюшдюк ва савболашдыкѡ Ол мени мангалайымдан оѡбюп, алдымда баш ийип, савгѡатлар кѡоюп, оѡзю турагѡан ерлеге кѡайтды.

Гѣресен, гѡали янгыз кѡалгѡанман. Эрим герти дюньялагѡа гѣчдю. Гѡали магѡа да онча кѣп заман кѡалмагѡан, тек мен парахатман ва Яратгѡаныбыз булангѡы ѣлугѡувгѡа гѡазирмен. Яшав-тамаша ва тынч зат тюгюл, Абдусалам.

Шолай ол оѡзюню хабарын тамамлады. Шо гѡалиден хыйлы заман алда болгѡан агѡвалатлар. Аллагѡутаала ону да оѡз янына чакѡырды. Тек бугюн де мени гѣз алдыма намаз кѡылагѡан, сыйлы Кѡуранны охуйгѡан, эсли чагѡындагѡы, гѡакѡыллы, уллу рагѡмуду юреги булангѡы кѡатын гѣз алдыма гелип токѡтай.

*Абдусалам Шагѡбанов,
Хасавюрт*



Къутлайбыз!

6-нчы февраль, 2026 й.

Москвада «Слово» деген бютюнроссия
милли премияны тапшурагъан вакъти.
Залму Батированы «Хунзахлы бийке»
деген трагедиясын авар тилден орус
тилге гёчюрген Марина Агъматова –
Колубакина ва автор «Чебер таржума»
деген номинацияда лауреатлар болгъан.

Сергей Ведяшкин чыгъаргъан сурат



Как сохранять энергию?

Однажды, листая ленту соцсети, я услышала слова одного миллионера, что среди успешных и богатых, по его наблюдениям, не все были очень умными, но все были достаточно энергичными людьми. Поэтому важнейший фактор успеха – умение сохранять и приумножать свою энергию – физическую и духовную.

Устраните то, что съедает ваши силы

✓ Бесконечные «надо». Перфекционизм, тревожность, попытки угодить всем, чувство вины – это марафон без финиша. Ваша психика перегревается, как телефон с сотней открытых приложений.

✓ Токсичное общение. Подруги-нытики, коллеги-манипуляторы, родственники, которые вечно недовольны. После разговора с ними вы чувствуете себя как выжатый лимон. Избегайте общения с «вампирами»!

✓ Информационный шум. Лента соцсетей, тревожные новости, уведомления каждые пять минут. Мозг выдыхается. Устраивайте информационный детокс – часы и даже дни без гаджетов.

✓ Беспорядок и незавершёнка. Гора немытой посуды, заваленный стол, долгий разговор, который вы откладываете. Всё это висит на фоне-вом режиме и жрёт ресурсы.

Золотые правила сохранения энергии

- Научитесь говорить «нет» людям, которые хотят эксплуатировать вашу доброту. Выстраивайте границы: ваше время и силы не принадлежат всем! «Нет, не могу» – этого ответа достаточно, не нужно оправдываться.

- Соблюдайте правило «одного дела». Не пытайтесь делать несколько дел одновременно, делайте всё по очереди, решайте проблемы по мере поступления. Многозадачность – иллюзия эффективности, а на деле она высасывает силы.

- Чистота – это не только порядок. Избавьтесь от ненужных вещей в доме, виртуального хлама, старых обид. Наведите порядок на рабочем столе компьютера.

Как «подзарядиться»?

✓ Сон – наш лучший друг. Высыпайтесь! Ложитесь в одно и то же время, за час отключайте все экраны. Тёмная, прохладная спальня без гаджетов – лучшая обстановка для сна.

✓ Обязательно делайте паузы в течение рабочего дня. Каждые 90 минут работы – 5-10 минут отдыха: отойти от экрана, походить, выпить воды, посмотреть в окно. Это «до-заправка на ходу». Метод помидора (Pomodoro) – популярная техника тайм-менеджмента, созданная Франческо Чирилло в 1980-х. Она основана на чередовании интенсивной работы (25 минут) и коротких перерывов (5 минут), что помогает сохранять фокус и избегать выгорания. После 4-х циклов («помидоров») следует длительный перерыв (15-30 минут).

✓ Меняйте вид деятельности. Если у вас «сидячая» работа в офисе или «на дистанционке», лучший отдых – прогулка, аэробные нагрузки, танцы. Разгоняйте кровь!

Если вы мама в декрете – полезно полежать с книгой, почитать вдохновляющие истории, послушать позитивную аудиокнигу.

✓ Природа и движение восстанавливают. 30 минут в парке или на берегу моря без телефона снижают уровень кортизола – гормона стресса. А растяжка или лёгкая йога возвращают вас в ресурсное состояние.

Ваша энергия – это как смартфон: если целый день сидеть в «тяжёлых» приложениях, к вечеру он сядет. А если иногда ставить подзарядку и закрывать фоновые процессы – будет работать долго и бесперебойно.

Асият Мусаева

Шамайя
Ибрагимова



Стиль как путь и опора

Шамайя Ибрагимова рассказала о своём пути – от индустрии красоты и предпринимательства до стилистики, о клиентах и о том, почему стиль для неё – это всегда чуть больше, чем одежда.

– Родилась я в Новолaке. Когда гремели боевые действия в 1999 году, мама забрала нас, 4-х детей, и мы все перебрались в Махачкалу. Училась я в школе № 42, а закончила среднее образование уже в Новолaке. «Базу» по экономике получила в ДГИНХ. На третьем курсе вышла замуж и переехала с супругом в Сургут. Мы прожили там около девяти лет – там я стала мамой троих детей (сейчас им 11, 7 и 6 лет). Со временем мы приняли решение разойтись, и я вернулась в Дагестан, в Каспийск.

В бьюти-сферу я пришла ещё на Севере и продолжила в Дагестане: визаж, смежные направления, работа в салонах. Постепенно сформировалась клиентская база. Позже я обучилась работе на гибридном лазерном аппарате и развила это направление: сегодня у меня есть свои филиалы в Каспийске, Махачкале и в Москве. Но даже когда всё шло стабильно в бьюти-направлении, я не забывала мечту детства – стилистику, я должна была к ней прийти. Поэтому прошла интенсивное обучение с практикой в Москве. Сегодня я уже веду клиентов как стилист: консультации, разбор гардероба, шопинг-сопровождение. В какой-то момент я честно призналась

себе: работать на два больших направления на максимуме очень сложно. И я начала выстраивать приоритеты и систему – чтобы не выгорать, а расти.

– *Почему вы мечтали стать стилистом?*

– Нас четверых мама растила одна. Она много работала, но модные обновления были не всегда доступны. Наверное, именно тогда у меня и появилась любовь к стилю как к творчеству: шила куклам платья, переделывала вещи, могла взять рубашку брата и превратить её во что-то более актуальное. Я с детства любила смотреть показы мод и всегда чувствовала, что одежда не просто «красиво-некрасиво», а инструмент, который помогает человеку почувствовать уверенность и внутреннюю опору. Визаж и бьюти-направление стали для меня востребованным и практичным путём.

Также я проходила обучение, связанное с личностным ростом. А экономическая база пригодилась в построении бизнеса. Друзья часто говорили, что у меня хороший вкус, и я помогала близким собирать образы, постепенно это переросло в профессиональный интерес и практику. Сейчас я развиваю два формата: индивидуаль-

ную работу со стилем и обучающие продукты, которые готовлю к запуску: вебинары, мини-группы по имиджу и стилю.

В индивидуальной практике требуются три направления: консультация по стилю, разбор гардероба и шопинг-сопровождение. Также бывают точечные задачи: подбор причёски и цвета волос, составление «журнала стиля», индивидуальное обучение – когда мы не просто собираем образы, а учимся понимать свои сильные стороны и выстраивать гардероб осознанно. Дополнительно я веду модные каналы в нескольких соцсетях.

– Как находились самые первые клиенты?

– Как и у большинства специалистов: сначала друзья и знакомые, затем начинает работать «сарафанное радио». Большую роль играет и интернет: социальные сети, портфолио, отзывы. Человек находит специалиста, изучает работы, смотрит подачу, и, если ему близки вкус и подход, он приходит на консультацию.

– С какими проблемами люди приходят?

– Если обобщить, чаще всего запросы связаны с желанием перемен и роста. Иногда человек говорит: «я себе не нравлюсь», «не понимаю, что мне идёт», «не чувствую женственности», «хочу выглядеть статуснее», «начинаю новый этап». В таких случаях стиль – это не только про вещи. Мы аккуратно затрагиваем тему самооценки и восприятия себя: внешнее и внутреннее очень связаны. Кстати, я веду курс стиля для подростков – он рассчитан на девушек от 12 до 17 лет.

– Как вы следите за модными тенденциями?

– Через профессиональные источники: медиа, аналитика, показы, журналы и тематические сообще-

ства. Люди разные: кто-то хочет быть максимально трендовым, а кому-то ближе рациональный гардероб и хорошая база. Но стилист в любом случае должен держать руку на пульсе – быть современным и уметь адаптировать тенденции под конкретного человека, его образ жизни и цели.

– С каким бюджетом вы работаете, говоря о шопинг-сопровождении?

– Я работаю с любым бюджетом: от демократичного сегмента до брендов высокого уровня. Моя задача – собрать гармоничный гардероб в рамках возможностей клиента и найти вещи, которые действительно украшают и работают на образ. Я начинала с малых шагов, и сейчас учусь на фэшн-стилиста, потому что мне близка тема самовыражения через стиль и внутреннюю уверенность женщины. Наверное, самое сложное – это моменты, когда ты остаёшься один на один со своей ответственностью. Когда понимаешь, что никто не придёт и не решит за тебя. Но именно такие периоды делают человека сильнее.

Стиль – это гораздо больше, чем просто одежда. Иногда женщина меняет образ – и вместе с этим меняется её состояние, её уверенность. Мне интересно работать именно с этим – помогать людям раскрывать себя. Чтобы они чувствовали себя красивыми и уверенными: не для кого-то, а для себя!

Виолетта Ратенкова

Дагестан вдохновляющий

(из воспоминаний А. Мариенгофа)

«Мы лежали в своем купе. Есенин – уткнувшись во флоберовскую «Мадам Бовари». Некоторые страницы, особенно его восторгавшие, читал вслух.

В хвосте поезда вдруг весело загалдели. От вагона к вагону пошёл галдёж по всему составу. Мы высунулись из окна. По степи, вперегонки с нашим поездом, лупил обалдевший от страха перед паровозом рыжий толенький жеребёнок.

Зрелище было трогательное. Надрываясь от крика, размахивая штанами и крутя кудлатой своей золотой головой, Есенин подбадривал и подгонял скакуна. Версты две железный и живой конь бежали вровень. Потом четвероногий стал отставать, и мы потеряли его из виду.

Есенин ходил сам не свой...

А в прогоне от Минеральных Вод до Баку Есениным написана лучшая из его поэм — «Сорокоуст». Жеребёнок, путившийся в тягу с нашим поездом,

запечатлён в образе, полном значимости и лирики, глубоко волнующей.

В Дербенте наш проводник, набирая воду в колоде, упустил ведро. Есенин и его использовал в обращении к железному гостю (поезду – *прим. ред.*) в «Сорокоусте»:

*Жаль, что в детстве тебя не пришлось
Утопить, как ведро в колоде.*

В Петровском Порту (Порт-Петровске – *прим. ред.*) стоял целый состав малярийных больных. Нам пришлось видеть припадки, поистине ужасные. Люди прыгали на своих досках, как резиновые мячи, скрежетали зубами, обливались потом, то ледяным, то дымящимся, как кипятком.

В «Сорокоусте»:

*Се изб древенчатый живот
Трясёт стальная лихорадка!»*

1926 г.



*Милый, милый, смешной дуралей,
Ну куда он, куда он гонится?
Неужель он не знает, что живых коней
Победила стальная конница?*

С. Есенин

Подготовила Гульнара Асадулаева



Там, где живёт красота: Школа Кристины Акоповой

В Махачкале есть место, куда женщины приходят не просто за уходом. Они приходят за преображением, знаниями и уверенностью. Это Школа красоты Кристины Акоповой, врача-дерматолога, косметолога и тренера.

От диагноза – к призванию

Путь Кристины в профессию не был усыпан розами. В юности она отучилась в юридическом институте, но быстро поняла: это не её. Душа требовала красоты и гармонии. В 1997 году окончила московский Дом русской косметики, затем поступила в Санкт-Петербургский медико-тех-

нический институт, а завершила ординатуру в 2006 году. Высшее медицинское образование дало ей главное – понимание глубины процессов в организме.

Толчком к выбору специализации стала личная драма. Когда жила в Кизляре, Кристина обратилась к косметологу и получила тяжёлую инфекцию. Полтора года лечилась,

обошла множество врачей, но никто не мог внятно объяснить, как это исправить. «Именно тогда я поняла: косметолог без медицинской базы – это лотерея, где на кону здоровье», – вспоминает Кристина. Так родилась её миссия: учить грамотно и лечить безопасно.

Школа, куда возвращаются

Сегодня Кристина Акопова живёт в Махачкале, но Кизляр не забывает. Раз в месяц она обязательно приезжает в родной город, чтобы преподавать. Её география давно вышла за пределы республики: Москва, Санкт-Петербург, Владикавказ, а теперь и Дубай. Ее приезда ждут как праздника, готовят тёплые встречи и с трудом отпускают.

Кристина – тренер нескольких косметических компаний и востребованный спикер. На её мастер-классах всегда аншлаг. На своих занятиях она учит думать, видеть диагноз, понимать анатомию и физиологию. Более четырёх тысяч специалистов выпустила она за годы работы. Удивительно, но те, кто пришёл к ней 20 лет назад, до сих пор возвращаются пополнять знания, сверять опыт, просто увидеть своего Учителя. Диплом Кристины Акоповой в Дагестане – знак качества. Обладательниц такого документа с радостью берут в лучшие салоны страны.

Кристина – требовательный педагог. Экзамены принимает строго, халтуру не пропускает. «Пока не сдашь – диплом не получишь» – это знают все. Потому что на кону – лицо и здоровье её будущих коллег.

Любовь длиною в 30 лет

В жизни Кристины есть ещё одна опора – семья. С мужем Рамазаном они вместе 30 лет. Их знакомство случилось в Кизляре, когда его бригада

делала ремонт в её квартире. Он покорила её добротой, необычным юмором и звонким смехом. Рамазан добивался её четыре месяца, и она, наконец, сделала шаг, изменивший жизнь.

Рамазан – романтик. До сих пор каждые выходные дарит жене цветы и приглашает в ресторан. Он всегда поддерживал её начинание: когда Кристина училась, сидел с детьми и ни разу не сказал, что ему тяжело. Их брак прошёл через страшное испытание: во время теракта в Кизляре Рамазан был тяжело ранен осколком, три года не мог ходить. Они выдержали, прошли через это вместе. Сейчас он передвигается с тростью, но это не мешает им радоваться жизни, работать и любить.

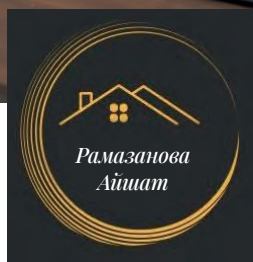
Почему стоит приехать к Кристине?

Если ищете косметолога, то здесь вы получите не просто процедуру. Вы получите безопасность, честность и руки, которые любят своё дело. Кристина успокоит, если страшно, подскажет, что реально нужно вашей коже, и сделает всё с ювелирной точностью.

Если вы мечтаете стать косметологом, то вам – сюда. Школа Кристины Акоповой даёт не только диплом, но и дорогу в профессию. Её учениц ждут в салонах по всей стране, потому что их подготовка видна сразу. А ещё здесь вы попадёте в сообщество единомышленниц, где поддерживают друг друга долгие годы.

Кристина Акопова – красивая, мудрая, добрая и невероятно талантливая. Она живёт в ритме столицы, но носит в сердце тепло маленького Кизляра. Она объездила полмира, но главное её сокровище – ученицы и пациентки, которые уходят от неё счастливыми, улыбаясь своему отражению в зеркале.

Виолетта Ратенкова



Милый дом

Именно так называется риелторская компания, которой руководит Айшат Рамазанова. О своей работе и жизни героиня рассказала читателям журнала «Женщина Дагестана».

Она появляется в офисах организаций и на шумных стройках побережья всегда с улыбкой. Невысокая, хрупкая и светлоглазая, с мягким украинским акцентом.

Для одних Айшат Рамазанова – лучший специалист по недвижимости на Каспии. Для других – «наша Айшат», которая двадцать лет назад приехала в горы невестой и стала здесь своей.

– Меня часто спрашивают: «Как украинская девушка с отчеством «Николаевна» смогла не просто выжить в незнакомой ей культуре, а стать здесь востребованным профессионалом?» – смеётся она, разливая по пиалам душистый горный чай.

– А я всегда улыбаюсь в ответ. Потому что моя жизнь – готовый сценарий для доброго фильма.

Это была встреча, от которой замерли пальмы. Всё закрутилось жарким летом 2005 года в Сочи. Айшат с мамой отдыхали на море, строили привычные планы: работа, замужество – за «своего», спокойная жизнь. И тут в их размеренный отпуск ворвался он – Махмуд. Аварец с открытой, располагающей улыбкой и тем самым кавказским азартом, от которого у девушек вдруг перехватывает дыхание.

– Он был другим, отличался от местных парней, – вспоминает Айшат. – Чистым, искренним. Отпуск растаял быстро. А чувства – нет. Махмуда мы пригласили в гости, в Кривой Рог. И вот тут Айшат впервые разглядела его главный талант: он мог не только красиво говорить, но и делать. Умелыми руками настоящего мастера-строителя вдохнул новую жизнь в серость будней.

А потом случился Дагестан. И это оказалось не просто знакомством с родиной мужа – это стало откровением.

– Я впервые услышала Азан, – голос Айшат чуть дрожит. – Мурашки побежали по коже от этого величественного призыва.

Она приняла ислам. Сама. Без уговоров. Потому что сердце вдруг сказало чётко и ясно: «Здесь твой дом». Свадьбу играли в родовом селении мужа – Ботлихе. Горы шумели в такт зажигательной лезгинке, столы ломились от яств, а новые родственники окружили ее теплом и любовью. Казалось, счастье будет бесконечным, как горные вершины вокруг.

Но жизнь – дама с характером. Она любит испытывать на прочность. Когда Айшат уже носила под сердцем двойняшек – Шамиля и Шариат, врачи вынесли безжалостный приговор: онкология. Рожать нельзя. Смертельно опасно.

– Я посмотрела на мужа и сказала: «Мы будем бороться. Вместе».

Айшат родила здоровых, крепких малышей, а сразу после родов её увезли в онкологическое отделение. Махмуд остался один с двумя младенцами на руках. Сам купал, кормил, укачивал, менял пелёнки. Пока она сражалась за жизнь в больничной палате, он держал домашний тыл. Когда болезнь отступила, она вышла из больницы уже другим человеком.

– Я поняла главное: как важен в этой жизни свой угол, то самое место, где тебя любят, ждут и где всегда тепло. Всем нужен свой Милый дом.

Так в её жизнь вошла профессия. Сегодня Айшат Рамазанова – тот самый специалист, к которому выстраивается очередь. Но она не любит слово «риелтор». Говорит: «Я помогаю людям обрести уют».

– Недвижимость – не столько стены и метры, сколько судьбы, – объясняет она. Ко мне приходят семьи, которым срочно нужно продать квартиру, потому что жизнь перевернулась.

И я не просто ищу покупателя – я ищу выход. Ко мне обращаются молодые пары, мечтающие о первой «двушке». И я разделяю их трепет.

К Айшат едут со всей России. Дагестан – на пике туристического бума. Гости влюбляются в Каспий, в горы и хотят остаться здесь навсегда. Приобрести жилье в Дагестане.

– Я знаю, о чём говорю, когда советую район или дом, – улыбается наша героиня. – Я сама прошла этот путь. От гостыи до хозяйки. Я знаю цену дому, который строится на любви. И знаю цену профессионализму, который помогает людям не ошибиться.

Мы пьём чай, а за окном её уютного кабинета бушует седой Каспий. Айшат провожает очередных клиентов – молодую пару из Москвы: они только что подписали договор на квартиру с видом на море.

– Смотрите, как они счастливы. Это же лучшая награда.

Я спрашиваю, не жалеет ли она иногда. Не тянет ли обратно в Кривой Рог, на Украину?

– Здесь мой дом, – пожимает плечами Айшат. – Здесь муж, дети, друзья, подруги, море, горы, мои люди. И моё дело.

И, выдержав паузу, продолжает:

– Если вам нужна не просто сделка, а поддержка, понимание и честный совет – приходите. Я помогу найти ваш берег, ваш Милый дом.

Айшат Рамазанова – специалист по продаже недвижимости на Каспийском побережье. Её миссия – забота о клиентах. Она тщательно проверяет документы, знает все районы, чувствует рынок и никогда не предлагает кота в мешке.

Если вы мечтаете о доме у моря – просто позвоните ей на номер +7 (928) 559 06 28. Разговор будет тёплым, как горный чай, и честным, как её улыбка. Айшат ждёт вас!

Дом там, где вас ждут.

Виолетта Ратенкова



Светлана Савельева. «Весть». 2025. Холст, акрил

ИНДЕКС ПМ818



Свободная цена

6 +